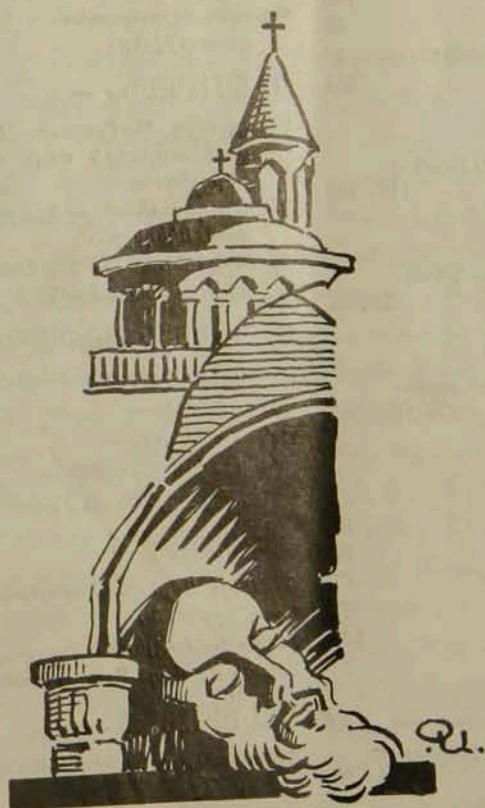

ԱՌԻՆ

ԱՄՍԱԲԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ
ԵՐՈՒՍԱՂԵՄ

1943

ԺԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1943

✻ ՄԱՅԻՍ - ՅՈՒՆԻՍ ✻

ԹԻԻ 5-6

ԽՄԲԵԳՐԱԿԱՆ

ՆՈՐԷՆ ԱՆԹԻԼԻԱՍ

Հակառակ օրերու տրամութեան, մեր արտաքին ու ներքին կեանքին վրայ, աւելի քան ուրախ հնչեց կաթողիկոսական ընտրութիւնը Կարեգին Արք. Յովսէփեանի, յԱթոռ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ։ Ուրախութիւն է մեզի իրազեկ ըլլալ որ տարիներու հակամարտութիւններով բաժնուած կողմերը մեր ժողովուրդին, վերջապէս կրցան հասկնալ և գտնել զիրար գերագոյն յղացքին մէջ, որ Սիւրիոյ Հայոց Հայրապետութիւնն է. և որ ծանօթ ու դժբախտ բերումներու պատճառաւ ամբողջ հայութիւնը կը շահադրդուէ, անոր ալ պատկանելով։ Այս ընտրութիւնը ընդհանուր և ջերմ ուշադրութեան առարկայ կ'ընէ նորէն Կիլիկիոյ Աթոռը իր պատմական դերին և արժէքին մէջ՝ վեր բռնելով զայն, դեր մը՝ որ ինչպէս միշտ, այսօր աւելի քան նախախնամական է թէ՛ այդ Աթոռի հովանիին տակ ապրող մեր բազմահազար հայրենակիցներու նկատմամբ, և թէ՛ բովանդակ Սփիւռքի և Հայաստանեայց եկեղեցիին համար։

Դժնգակ օրերու ընդմէջէն է որ կը կատարուի այս ընտրութիւնը։ Հայ եկեղեցին Մայր Հայրենիքի ինչպէս սփռուքի մէջ տակաւին չէ դարմանած իր աւերները, որոնք հետզհետէ մտահոգիչ կը դառնան։ Շատ ենք հեռացեր ոգիէն ու աւանդութիւններէն որոնք Հայ եկեղեցւոյ զաւակներուն եղան դարերով, հակառակ մեզի սպառնացող բազմապիսի վտանգներուն՝ որոնցմով միշտ պայմանաւոր է եղած մեր դարաւոր դոյութիւնը։

Թափուր կը մնայ տակաւին մեր նուիրապետական բարձրագոյն Աթոռը, չունինք մեր եկեղեցւոյ նուիրապետութիւնը ամբողջացնող և շքաւորող բարձրաստիճան եկեղեցականութիւնը և մարտիրոս այն ոգին՝ որ հայ եկեղեցականութեան է եղած ոգեղէն և իմացական բարձրագոյն ձգտումներու իր իրագործումներուն մէջ։ Ահա թէ ինչու կը բերկրի մեր հոգին իլուր յարմարագոյն այս ծումներուն մէջ։ Ահա թէ ինչու կը բերկրի մեր հոգին իլուր յարմարագոյն այս ծումներուն մէջ։ Ահա թէ ինչու կը բերկրի մեր հոգին իլուր յարմարագոյն այս ծումներուն մէջ։ Ահա թէ ինչու կը բերկրի մեր հոգին իլուր յարմարագոյն այս ծումներուն մէջ։

ըին և բազմապահանջ պաշտօնին, գործելու համար դաշտի մը մէջ, ուր իրա-
կանութիւնը սրտապնդիչ զոյներով չէ անշուշտ որ պիտի ներկայանայ իրեն։

Ի՞նչ պիտի ընէ, կամ աւելի ճիշդ ի՞նչ պարտի ընել Կիլիկիոյ նորընտիր
կաթողիկոսը։ Բայց այս չէ որ պէտք է ամենէն աւելի մտազբաղեցնէ զմեզ։
Նորընտիր կաթողիկոսը ինք այդ հարցումը պիտի ընէ անշուշտ իր խիղճին, եւ
վստահ միայն պարտինք լինել թէ, իբրև գիտուն՝ գիտակից և պարտաճանաչ
հոգևորական, զիտէ նա թէ ի՞նչ և ի՞նչպէս պարտի ընել՝ կատարելու համար
իրմէն սպասուածը։

Այլ թէ ի՞նչ պարտինք մենք ընել, գորավիզ ըլլալու համար իրեն, իրա-
պէս արդիւնաւորելու համար իր գործը ազգին և եկեղեցիին բարեօրն և օգտին
համար։ Եթէ խորհնք թէ հրաշքի գործ մը պէտք է լինի իր պաշտօնին ար-
դիւնաւորութիւնը մեր ազազակող և բազմերես պահանջներուն դիմաց, պէտք
է յիշենք թէ հրաշքը կախեալ է հաւատքէն՝ այսինքն հոգեկան կեցուածքէն՝
ոչ միայն անոր որ պիտի գործէ հրաշքը, այլ նաև անոնց որոնց համար է մա-
նաւանդ որ պիտի գործուի հրաշքը։

Արդ, մեր կարծիքով Սիւրիոյ և բովանդակ սփիւռքի հայութիւնը աջակ-
ցած կը լինի նորընտիր կաթողիկոսին՝ իր պաշտօնի կատարմանը մէջ, եթէ
ամէն բանէն աւելի նախ յարգանքով դիմաւորէ եկողը ապա այն զազաւարը
զոր ան կ'անձնաւորէ։ Ու յարգանք ըսելով չենք հասկնար ամենևին արտաքին
այն պատշաճութիւնները զորս ամէն պատուազգած հայ ունի իր եկեղեցւոյ
պետին նկատմամբ, այլ այն ակնածալից վստահութիւնը թէ ընտրողներն ու
ընտրուողը խորապէս ըմբռնած են կացութիւնը՝ որով մտահոգուած է այսօր
ամէն հայ, և ունին հարկաւոր խղճամտութիւնը՝ միտքով և սիրտով զայն կշռա-
դատելու, և անհրաժեշտ բոլոր դարմանները հայթայթելու մէջ արի և սրտցաւ
ողջմտութիւն։

Յարգել՝ այսինքն արժէք տալ այն բոլոր ըմբռնումներուն, տեսութիւն-
ներուն և տեսակէտներուն, ցանկութիւններուն և սկզբունքներուն, զորս ազ-
գին և եկեղեցիին պետը ունի իր պաշտօնին և գործին նկատմամբ։ Սպասել
իրեն սրտազին, լսել զինքը հաւատքով և աջակցիլ իրեն յարգանքի և հնազան-
դութեան ոգիով, ազգային և կրօնական կեանքի զգացումի ընդմէջէն, մոռնա-
լով խէթերն ու վէճերը, որոնք կը տառապեցնեն ազգային հոգին։

Աթոռը զոր կը զրաւէ նորընտիրը, պանծալի հնութիւն մ'ունի, բայց
անցեալը չէ որ այնքան կը շահազրգուէ այսօր զմեզ, որքան ներկան և իր ան-
հրաժեշտութիւնները։ Անթիլիասի վերջին աթոռակալները տասնեակ մը տարի-
ներու ընթացքին շատ բան ըրին անշուշտ, և ինչ որ այսօր կայ իբր չէնք և
արդիւնք, աւելի քան զոհացուցիչ է։ Սակայն փոխուած են ժամանակները, և
աճած՝ պէտքերն ու պահանջները։ Անթիլիասը իր դերին համապատասխան հաս-
տատութիւն մը կարենալ ըլլալու համար, այս ընտրութիւնը պէտք է սկիզբ մը
նկատուի նոր նուաճումներու և իրազործումներու։

Անոնցմէ ամենէն էականը մենք կը նկատենք դէպքերու բերումով մեր
հոգիին մէջ ազօտած բայց դարաւոր իր ոյժէն կը հաւատանք երբեք չլինած
յղացքներու վերարժևորումը, ըսել կ'ուզենք մեր ժողովուրդին ամուր վստա-
հութիւնը մեր եկեղեցւոյ գերին վրայ։ Կային ժամանակներ երբ հովուապետի

մը տիրական անձը կը դուրդէր մեր բոլորին հոգիները, անոնցմէ առնելու համար անմահ իսկութիւնը արգաւանդ կեանքին: ԺԹ. դարու մեր բոլոր մեծ կազմակերպութիւնները, դպրոցները կը վկայեն այդ մասին: Միշտ մեր ժողովուրդն է որ բաց է պահած իր սիրտը սրբազան ձայներուն: Կիլիկիոյ Աթոռին համար առաջին աստիճանի անհրաժեշտութիւնն է բաց հոգիով և սրտով դիմել այդ ուժերու անթառամ շտեմարանին՝ անկէ վերքերելու համար այն որ բաւեց դարուց ի դարս այս ժողովուրդին հաւաքականութիւնը, ոգեղէն խտութիւնը անվթար պահելու: Մեր եկեղեցիին ամենէն սրտառուշ կողմերէն մէկը իր ժողովուրդին հոգեղէն և նիւթական տարրերէն կազմուած ըլլալն է հաւասարապէս: Մենք կը հաւատանք թէ ամբողջ Սիւրիոյ հայութիւնը պիտի ընդառաջէ ամէն անգամ որ Կիլիկիոյ Աթոռին կարիք ներկայանայ հոգևոր և իմացական կազմակերպութիւնները զօրացնելու, օժտելու զանոնք արդի կեանքին պահանջներուն համեմատ, լայն բանալով իր սիրտին և իր սնտեսութեան կարելի աղբիւրները: Այն օրէն որ եկեղեցական և կրթական հաստատութիւնները տիրանան իրենց ամուր շէնքերուն՝ նիւթապէս ինչպէս բարոյապէս, այն օրէն որ ամէն հայաբնակ գիւղի մէջ զանգակատուն մը հովանաւորէ համեստ դպրոց մը, այն օրէն Սիւրիոյ Աթոռը արդարացուցած կ'ըլլայ ոչ միայն իր պատմութիւնը՝ այլ և այն բոլոր անկալութիւնները որոնք այս ժողովուրդինն են տակաւին այս նսեմատուեւր օրերուն: Ոչ մէկ աստե՛ն հոգևոր իշխանութեան մը գործունէութեան տարրը բախտն է ունեցած այսքան ծանր՝ բայց այսքան օգտաւէտ առաքելութեան մը հանգիստարանն ըլլալու:

Մենք կը հաւատանք Անթիլիաքին որ Սիւրբոյ հոծ հայութեան վառա-
րանը կը հանդիսանայ հոգեկան և իմացական արժէքներու մասին. ու մանա-
ւանդ կը հաւատանք անոր նորընտիր զահակալին այդ արժէքներու շուրջ կի-
սադարեան իր խանդավառ սպասին:

Յաջողութիւնը Աստուծոմէ է անշուշտ, բայց մեզմէ կուգայ կամքը զայն իրացնելու:

101113.

ԿՆՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՇԵՐ.

Ամեն. Տ. Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեան ծնած է 1807 ին Նախիջևան։ Աշակերտած է Գէորգեան ճեմարանին և սարկաւազ ձեռնարդուած 1890 ին։ Հետեւած է Լաւրբլիկի համալսարանի աստուածաբանական ճիւղին, և իւր աւարտահառ պրած է Միակամեայց ծագման պատմութիւնը, ստանալով փիլիսոփայութեան Տօքթորի աստիճան։ Եղած է ուսուցիչ և Տեսուչ Գէորգեան ճեմարանին, թեմափիլիսոփայութեան Տօքթորի աստիճան։ Եղած է Ռաբատ պաշտօնաթերթի խմբագրուկայ Նախիջևանի և Ռֆիլիսի, և վարած՝ տարիներով, «Ռարատ» պաշտօնաթերթի խմբագրութիւնը, Եպիսկոպոս՝ 1920 ին. արտասահման զրկուած՝ կաթողիկոսական լիազօր նուիրակ 1935 ին։ Հակառակ իր հասուն տարիքին, Արքեպնը կը պահէ տակաւին իր երիտասարդական կորովն ու ժիրութիւնը։

ԻՐ ԳԼԽԱՆՈՐ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՆՆԵՐՆԵՆ՝

Իր զինաւոր երկասիրութիւններն հետեւեցան՝
Սամայ Թոքեր և Ոստուշի Դաւիթ (տպ. Թիֆլիս 1892). — Փշրանքներ փողովդաշին Բանա-
հիւստիսեանց (տպ. Թիֆլիս 1893). — Խոսքովի թարգմանիչ և երկասիրութիւնք Նոբել (տպ. Վա-
ղարշապատ 1903). — Գրչութեան Արուեստը Հին Հայոց մէջ (տպ. Վաղարշապատ 1913). — Խաղ-
րակեանք կամ Պօռեանք Հայոց Պատմութեան մէջ, II. մաս (տպ. Վաղարշապատ 1928). — Հասաց
նիւթեր և Ուսումնասիրութիւններ, Հայ Արուեստի և Մշակոյթի Պատմութեան (տպ. Երուսաղէմ
1935). — Խաղրակեանք կամ Պօռեանք Հայոց Պատմութեան մէջ, I. մաս (տպ. Երուսաղէմ 1942).
— Կարգաւորեալ գործեր Գրական Մրցանակով, — Ունի տակաւին բազմաթիւ աւտայտեթիւն-
ներ և յօդուածներ, ջրուած գանազան հանդէսերու մէջ, մեր պատմութեան և սշակոյթի շուրջ։

ՈՒԽՏԱԽՈՐՆԵՐ

Շուրջ երկու ամիս է որ Սուրբ Քաղաքը խաղաղած է կրօնական արաբոգութեանց թելադրանքներէն և ուխտաւորութեան ստեղծած յաւելեալ կեանքի եռուզեռէն: Պէտք է խոստովանիլ թէ տէրունական ուխտաւորներէն աւելի աշխարհաշրջիկներ են այլևս որ մեծաւ մասամբ կ'ստուարացնեն այս եռուզեռը. միւս կողմէն սակայն քրիստոնէութեան մեծ տօնին առիթով՝ մարդերը Սուրբ Երկիրը բերող ամենէն տիրական զգացումը դարձեալ կը ֆնայ կրօնականը, որով կը խանդավառուին ամէն սեռէ և տարիքէ սիրտեր:

Անշուշտ թէ այժմու ուխտաւորը Սուրբ Քաղաքը ողջունած ատեն ա'լ չերգեր. «Եթէ մոռացայց զքեզ Երուսաղէմ, մոռացի զիս ա'լ իմ», և մեկնած միջոցին Ս. Սիոնի հողէն ու ջուրէն փշրանքներով չի լեցնէր իր ուխտաւորի մախալը, բայց նորէն հաւատքին խորհուրդովն է որ կը համակուին բոլորը, երբ լուռ ու մտաքանչ խմբովին կ'առաջնորդուին Ս. Յարութեան համաշխարհային մայր տաճարը ի համբոյր զերեզմանին անմահին, կամ երբ զուարթերես կ'իջնեն Նննդեան այրն ի Բեթղեհէմ:

Ս. Քաղաքը այցելող բոլոր ուխտաւորները, պատրանքի մը տպաւորութիւնը կը կրեն իր նեղ և յաճախ կեղտոտ փողոցներուն մէջ, մանաւանդ անոնք՝ որ սրբազան պատմութեան դասերով և նկարներու տեսարաններով իրենց մտածումին մէջ շինած բիւրեղէ քաղաքը կ'ուզեն տեսնել: Բայց այս տպաւորութիւնը վաղանցուկ զգացում մըն է, ու բարեբախտաբար չուտով կը փարատի երբ ուխտաւորը կը սկսի շրջիլ ամէն կողմ, ուր ապրուած երկար ու հեռաւոր անցեալի մը յիշատակները հաւատքի ճրագով լուսաւորուած, մտածումին մէջ նորէն կը կանգնեն հին օրերու և նուիրական դէպքերու անոյշ զեղեցկութիւնը. յաճախ եղբերական բայց միշտ շինիչ պատկերներու տողանցութեան մը մէջէն: Երուսաղէմը նուիրականօրէն կը բազմի սրտին մէջ այն ատեն բոլոր անոնց՝ որոնք իր դրսերեւոյթէն կընային ընդունիլ իրենց միտքը պղտորող վաղանցուկ այդ տպաւորութիւնը:

Մէկ կողմէն պատմութիւնը իր քանդակուած ստուերներովը, միւս կողմէն, կրօնքը՝ իր սաւառնող խորհուրդովը կը ստեղծեն այնպիսի մթնոլորտ մը, ուր միտքն ու սիրտը հաւասարապէս կը զոնեն դառն բայց ներուժ սնունդ մը: Ճշմարիտ է, թէ կեանքի հասարակ իրականութենէն վեր բան մը կայ միշտ, հոգեկան քաղցրութեան անթարգմանելի իրողութիւնը, որուն կը ձգտի միշտ մարդս ունէ կերպով, որքան ալ ծանրաբեռնուած ըլլայ իր էութիւնը աշխարհի ամենէն դժնդակ հոգերով:

Ուրիշ քաղաքներ, աշխարհի հին և նոր քաղաքակրթութեան ուրիշ ուստաններ, իւրաքանչիւրը իրեն կեդրոն ցելի մը ինքնուրոյն քաղաքակրթութեան, ոմանք իրենց աճիւնացած աւերակներուն, ուրիշներ իրենց մշտանորոգ փառքի և մեծութեան բոլոր ձևերուն մէջ միակ բան մը կը պատմեն՝ մարդուն մտքի զօրութեան, և գիտութեան չափն ու սահմանը: Հսկայական յա-

առջորդիմութիւններ որոնք կանգ առած են աւերակոյտի մը առջեւ, և զոհողութեան և կորովի շարունակութիւն մը, որ սակայն կը զգաս թէ, ուշ կամ կանուխ ճակատագրուած երեկոյի մը, պիտի ունենայ իր վերջին կէտը: Այսպէս չզգար մարդ սակայն կրօնի այս մեծ օրօրանին մէջ. կեանքի խորհուրդը ուրիշ ազդեցութեամբ կը խօսի: Հոս արուեստը չէ որ կը զգուէ զգայնութիւնները, ոչ ալ զիտութեան լոյսը վաղանցուկ ցոլքեր կուտայ միտքին, այլ կրօնքին միատիք բանաստեղծութիւնը որ կ'իջնէ հողիին խորը, թե ու թախ կուտայ անոր, ելլելու համար ցեղերու և ժողովուրդներու մասնաւոր զգացումներէն և կիրքերէն զերիվեր բարձրութեան մը, ուր ամէն ինչ համամարդկային է ու հանրական, և ուր մարդկային արտայայտութենէ աւելի, աստուածային յայտնութեան մը լոյսը կը ճառագայթէ:

Իր հիմնարկութենէն իբր քառասուն դարեր վերջ, այնքան նուաճումներէ և հիմնայատակ կործանումներէ ետք, հրաշալի բան մըն է արդարեւ տեսնել խաղաղութեան քաղաքը, հոն իր պարիսպներուն պարունակին մէջ միշտ վերականգուն, մինչ շատեր այն քաղաքներէն, որոնց մէջ նիւթուեցաւ իր քանդումին դաւը, այսօր իր լոյսովը միայն կրնան ճանչցնել պատմութեան խաւարին մէջ անհետ կորսուած իրենց անունները:

Լայնեցինք Ս. Փաղաքին շուրջ մեր մտածումը ա'յնչպիով, որքան որ կը խորհինք թէ ան կը աղօթէ կրօնազգած միտքը, երբ այս վերջինը հեռուներէն իր փոշոտած ոտքերով բայց քաղցրօրէն նկուէ հողիով, կը կենայ քրիստոնէութեան մայրաքաղաքի պարիսպներուն առջեւ: Նուազ հրապուրիչ չէ նաև զիտական շահագրգռութեան ոգին, որ ինչպէս Նեղոսի ամիւրուն և Միլադետքի տափաստաններուն վրայ կը հրաւիրէ հնազիտական հետաքրքրութիւն ունեցող բազմութիւններ, նոյնպէս Պաղեստին կը բերէ ամէն ազգէ զբօսաշրջիկներ, Սամարիոյ, Երիքովի, Կափառնաուսի և Անդրյորդանանի հնութիւններուն: Սակայն նոյնիսկ այս իրողութեանը մէջ ակներև է կրօնին մագնիսը: Հաւատքը զիտութեան ճրագովը պայծառացած աւելի խոր շահագրգռութիւններու կ'առաջնորդէ ուխտաւորը:

Իցի՛ւ թէ համազգային և միջկրօնական այս սրբավայրը կարենար ըլլալ հանդիպակէտը զանազան տարբեր ժողովուրդներու իրերաճանաչութեան, համամարդկային եղբայրութեան սկզբունքի դրօշին ներքեւ, Աստուծոյ զաղափարին լոյսով տեսնելու զիրար, զերծ՝ ցեղի, լեզուի և զոյնի տարանջատ զգացումներէն:

Ուխտաւորներու այս եռուզեւին խառնուած էր նաև Հայը, արտում նայուածքով, որովհետև կուգար անհայրենիք աստանդականութենէ մը, բայց ոչ զլիկոր, որովհետև զիտէր թէ իր ազգն ու անոր հողերը իշխանութիւնը, գէթ հոս՝ Աստուծոյ այս քաղաքին մէջ, ունին ուշադրաւ և բախտաւոր կացութիւն մը որ նախանձը կրնայ շարժել այլապէս բախտաւորուած, բայց այս գետնին վրայ անմասն ժողովուրդներու:

Սփիւռքի մօտաւոր ծայրերէն եկած այս տարուան մօտ չորս հարիւր ուխտաւորները, շուրջ երեք շաբաթներ հիւրընկալուեցան Ս. Յակոբեանց դաւառուր մենաստանէն ներս, Ընդունելով հողեր լիուլի միսթարութիւն և մասրաւոր մենաստանէն ներս, Ընդունելով հողեր լիուլի միսթարութիւն և մասնաւոր նակցելով Ս. Յարութեան, Ս. Ծննդեան, Ս. Կուսի Գերեզմանի տաճարներու

և Համբարձման Լերան թափօրներուն և Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի և յաւրակից եկեղեցիներու պատարագներուն, և մեկնեցան լայնցած շունչով. համոզուած՝ թէ ազգային այս ժառանգութիւնը զոր նախնիքը թողուցած են մեզի, մնացած է հաստատուն և անսասան, շնորհիւ ոչ միայն այս Աթոռի տիրանուէր և ուխտապահ զաւակներուն, որոնք իբրև պահակներ Աթոռը շրջապատող Ս. Տեղեաց, և անոնց մէջ մեր ունեցած ազգային իրաւանց, ըրեր են իրենց լաւագոյնը, միշտ վառ պահելով հոգիներու աշտանակին վրայ Աստուծոյ պաշտամունքին լոյսը, այլ նաև ան եղած է ուխտավայրը քրիստոնեայ հայ սերունդներու, որոնք դարերով իրենց խունկին, արցունքին և լուծային հետ բերած են նաև իրենց հոգիներուն վիշտն ու քաղցրութիւնը, անոնցմով կրկնապէս հարստացնելու և նուիրականացնելու այս հոգևոր և ազգային ուխտը, որ Ս. Յակոբեանց Առաքելական Տունն է, Սիոնի բարձունքին հանդիմադ այն տապանակը, որուն մէջ պահուած է հազար անգամ նահատակուած, բայց յաւերժ կենդանի ազգի մը միսիթարութեան և յոյսի մուրհակը:

Վերագարձէք ձեր տուններ, բարի և ջերմեռանդ ուխտաւորներ և տարէք հայկական Սիոնէն ձեր նսեմ կամ շքեղ բնակարաններէն ներս, հոգեկան արիութեան աննուաղ կայծը՝ զոր դարեր շարունակ ձեր հաւատաւոր նախնիքները առեր են այս վայրէն ու պահեր իրենց ընտանեկան խորաններուն վրայ՝ յորդուց որդի: Ինչ որ մեր պատմութիւնը ըրած է այնքան սրտառուչ բայց նոյնքան աննահանջ իր դարաւոր դժոխքին մէջն իսկ, ատիկա բխումն իսկ է իր սրբավայրերուն: Հայրենիքէն հեռու, բայց սրբութեամբ զերազոյն կեդրոնի մէջ Ս. Յակոբը կը մնայ նոր Լուսաւորչի կանթեղ մը հայուն հոգեկան աշխարհին վերև մշտավառ ու պայծառ:

Դարձէք ձեր կայքերը, դուք բոլորդ պանդուխտ ուխտաւորներ, օտար ջուրերու եզերքը, հեռու ձեր հայրենիքէն, զայն կենսաւորող օդէն ու ջուրէն, արօրէն ու մածէն, արտէն ու կալէն, օճախէն ու գերեզմանէն, և տարէք ձեզի հետ օրհնութիւնը Սիոնին՝ իբրև սպեղանի և ձէթ ձեր վէրքերուն, և իբրև լոյս ձեր տրամութեան:

Դարձէք և ձեզի սպասող սիրելիներուն տուէք Սիոնի յոյսը, Տիրով օրհնութիւնը, ու փառաբանեցէք Աստուածը մեր հայրերուն, որ իր ցրուած փոքրիկ հօտը դեռ կը պահէ ու կը պահպանէ այս օտարութիւններուն մէջ, օրհնուած ու զեղեցիկ օրերուն համար, որուն խոր հաւատքով է որ կ'ապրինք մենք բոլորս:

ԽՄԲ.

ԿՐԾՆԱԿԱՆ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ(*)

«Հոգին Սուրբ, գոր առաջնաց Հայր յանուն իմ, նա առաջնաց ձեզ զամենայն»:

(ՅՈՒԷ. ԺԳ. 26)

Թագաւոր մարգարէն Դաւիթ քանի մը բառերու մէջ խտացուցած է տիեզերքի հրաշալի ստեղծագործութիւնը. «Ասաց եւ եղեն, հրամայեաց եւ հաստատեցան»: Արդարեւ երբ Արարիչը կամեցաւ ունենալ զայս, յայնչեւ երկիրը՝ խօսքով միայն հրամայեց եւ երկիրքն ու երկիրը ստեղծուեցան:

Հրամայեց, եւ լոյսը ժալթքեց համաւարած խաւարի մէջէն:

Հրամայեց, ու իր արարչագործ խօսքով աստղերու ռակեզոյն գունտերը սփռեց երկինքի կապոյտին վրայ ու հոն հաստատեց այն երկու լուսաւորները, որոնց մէկը կ'իշխէ ցերեկին ու միւսը գիշերին:

Հրամայեց, ու երկրի երեսը ծածկուեցաւ կանաչ մարգագետիններով, զարգարուեցաւ ծառերով ու ծաղիկներով, գեղեցկացաւ տունկերով ու պտուղներով, շէնցաւ ամէն տեսակ կենդանիներով:

Դարձեալ հրամայեց, ու այս անգամ գործը միացուց խօսքին, վստիկ կարգը եկած էր աշխարհի ամենէն կատարեալ արարածին ստեղծագործութեան, ու ձեւակերպուեցաւ մարդկային մարմինը ու անմիջապէս կենդանացաւ՝ ընդունելով Աստուծոյ շունչը:

Արդարեւ հոյակապ ու հրաշալի արարչագործութիւն: Մեր մէջէն ո՛վ զայն տեսնելով պիտի չգուշէր Դաւթի հետ. «Ո՛րպիսի մեծ են գործքքո՛ւ, Տէր»: Աստուծոյ խօսքը ո՛րքան զօրաւոր է ու անոր արդիւնքները ո՛րքան հրաշալի:

Եւ սակայն, ի՞նչ են այս ամէնը համեմատելով այն միւս հրաշքին հետ, զոր աւելի յետոյ Աստուծոյ խօսքը կատարեց

հոգիներու աշխարհին մէջ՝ ներգործելով ու ազդելով մարդոց սրտերուն ու խղճմանքներուն վրայ:

Տիեզերքի ստեղծագործութեան ատեն Աստուծոյ խօսքը նախնառջ ներգործած է ոչնչութեան վրայ, ապա՝ կամքէ ու բանականութենէ դուրի նիւթին վրայ: Աստուած կը հրամայէ նիւթին եւ նիւթը կը հնազանդի իր Արարչին: Իսկ երկրորդ արարչագործութեան ատեն Աստուծոյ խօսքը կը ներգործէ միտքերու եւ սիրտերու եւ կամքերու վրայ, որոնք ազատ են կա՛մ հնազանդելու եւ կա՛մ ընդդիմանալու: Այդ խօսքը, այո, կ'իշխէ մարդկային հպարտ իմացականութեան վրայ, կը շահի ապականեալ հոգիները, կը նուաճէ ապստամբ կամքերը, ու կարող կ'ըլլայ համեղել բանական բայց ազատ արարածները որ հրաժարին իրենց ցանկութիւններէն, իրենց հաճոյքներէն, փառքէ, պատիւներէ, ճոխութիւններէ՝ ըլլալու համար աշակերտներն ու հետեողները նազարեթցի՝ Վաւղապետի մը, որ խաչուած էր երկու աւագակներու միջև:

Ահաւասիկ սքանչելիքը. ահաւասիկ հրաշքը, որուն պէտք է անդրադառնանք Պենտեկոստէի այս մեծ տօնին օրը, որ յիշատակելի տարեդարձն է մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի եկեղեցիին հաստատութեան երկրի վրայ:

Մարդը, ըսած է Փրկիչը, ոչ թէ միայն հացով կ'ապրի, այլ նաեւ Աստուծոյ բերնէն ելած խօսքով: Այո՛, պէտք է որ մեր իմացականութիւնը սնանի ճշմարտութեամբ ու մեր սիրտը՝ առաքինութեամբ: Այս երկու բաները, այսինքն՝ ճշմարտութիւնն ու առաքինութիւնը տրուած են մարդուն Հաւատքի՝ Աստուծոյ այս գերազանց պարգեւին շնորհիւ: Ասիկա է որ կը կազմէ այսօրուան խորհուրդը:

Ա. — Ծշմարտութիւնը տրուեցաւ առաքեալներուն Ս. Հոգիին միջոցաւ:

Բ. — Անիկա տրուեցաւ առաքեալներուն, որպէսզի անոնք ալ, իրենց կարգին, այդ ճշմարտութիւնը աւանդեն աշխարհի՝ իրենց քարոզութեամբ: Այս երկու կէտերուն վրայ է որ հիմա կը փափաքիմ ու շաղրութիւնը հրաւիրել բարեպաշտ ունեւորներու:

(*) Խօսուած ի Ս. Փրկիչ, 11/24 Մայիս 1942, յաւուր տօնի Գալստեան Հոգեոյն Սրբոյ:

Ա

Մարդուն ստեղծագործութիւնը Սմե-
նասուրբ Երրորդութեան գործը ըլլալով,
կ'ըսէ Եկեղեցւոյ հայրերէն մէկը, անոր
երկրորդ այսինքն հոգեկան ստեղծագոր-
ծութիւնն ալ պէտք էր որ աստուածային
երեք անձնաւորութեանց միջոցաւ ըլլար:
Հայրն Աստուած աշխարհ կը զրկէ իր յա-
ւիտենական Բանը կամ Միածին Որդին,
որ մարդկային կերպարանք կը զգենու ու
մեզ վերստին գնելու համար կը մեռնի
Խաչին վրայ ու կը հիմնէ իր Եկեղեցին:
Ապա Սուրբ Հոգին կ'աւարտէ Հօր և Որդ-
ւոյն գործը՝ յիշեցնելով Վերնատան մէջ
խմբուած առաքեալներուն այն ամէն ճըշ-
մարտութիւնները, զորս առաքեալներն ալ,
իրենց կարգին, պիտի սորվեցնէին մարդոց՝
սպասովելու համար անոնց յաւիտենական
կեանքը:

Յիսուս ըսած էր իր աշակերտներուն.
Երբ ես երկինք վերանամ՝ Սուրբ Հոգին
պիտի զրկեմ, ու Ան պիտի սորվեցնէ ձեզ
ամէն բան: Առաքեալները ուսուցանելու
գործը, զոր սկսած էր իրենց աստուածա-
յին Վարդապետը, պիտի աւարտէր ու պիտի
կատարեւագործէր լոյսի ու իմաստութեան
Սուրբ Հոգին:

Ահա թէ ինչո՞ւ համար առաքեալները,
որոնք թէ և սկիզբէն ընտրուած էին Աւե-
տարանը քարոզելու աշխարհի, Երուսաղէմ
կը մնան խոր առանձնութեան և ազօթքի
ու լռութեան մէջ: Ըսած էր Յիսուս իրենց.
«Դնացէք այսուհետեւ, քարոզեցէք զամե-
նայն հեթանոսս: Ինչո՞ւ ուրեմն անոնք կը
սպասէին: Ո՞վ կ'արգիլէր անոնց հեռանալը
Երուսաղէմէն: Ո՞հ, չկարծէք թէ այս կամ
այն նկատումներ, կամ չարչարանքներու
և մահուան երկիւղը, կամ իրենց Վարդա-
պետին կողմէ սխալ ճամբու մը մէջ մղուած
ըլլալու կասկածն էր որ սպասցնել կուտար
զիրենք: Ո՞չ, եթէ անոնք չէին մեկնէր՝
պատճառն այն էր որ Յիսուս ինք պատ-
ուիրած էր չհեռանալ Երուսաղէմէն՝ մինչև
որ զգենուն զօրութիւնը Սուրբ Հոգիին,
որ լիովին պիտի լուսաւորէր իրենց միտքն
ու իմացականութիւնը հաւատքի լոյսով:
Առաքեալները կը սպասէին՝ որպէսզի ի
վիճակի ըլլային խօսելու բոլոր լեզուներով,
բոլոր բարբառներով այն Ժողովուրդ-

ներուն որոնց պիտի երթային քարոզելու
երկինքի արքայութեան Աւետարանը: Կը
սպասէին՝ որպէսզի երկինքէն իրենց ըն-
դունելիք զօրութեամբ ու անպարտելի
արիութեամբ կարենային ընկճել իրենց
տկարութիւնն ու վեհերոտութիւնը:

Առաքեալները անշուշտ սրտովին կը
ցանկային Յիսուսի Աւետարանը տարածել
աշխարհի բոլոր Ժողովուրդներուն մէջ,
որպէսզի զանոնք ամէնքը խոնարհեցնէին
Խաչի պատուանդանին առջև, բայց հա-
մոզուած էին թէ այդ բանին համար Սուրբ
Հոգին ընդունելու պէտք ունէին, որպէսզի
կարենային յանդիմանելու աշխարհը՝ մեղքի
և արգարութեան և դատաստանի համար:
(Մեղքի համար՝ եթէ չհաւատային Յիսուս
Քրիստոսի, արգարութեան համար՝ ճանչ-
ցնելով Հօր Աստուծոյ աջ կողմը բազմած
Աստուածորդին, դատաստանի համար՝ սոր-
վեցնելով թէ նոյն Աստուածորդին սահ-
մանուած է ըլլալ դատաւոր կենդանեաց և
մեռելոց): Այո, առաքեալները կը ցանկա-
յին վկայել Յիսուսի Քրիստոսի, բայց ատոր
համար կարեւոր էր որ Սուրբ Հոգին նա-
խապէս պատրաստէր զիրենք այդ վկայու-
թիւնը տալու: Ուստի անոնք խմբուած
վերնատան մէջ՝ այդ աստուածային այցե-
լուին գալստեան կը սպասէին: Եւ ահա
վերջապէս կը տեսնեն Սուրբ Հոգիին իջնե-
լը: Յիսուսի երկինք համարառնալուն տաս-
ներորդ օրն է, օդը խաղաղ է և երկինքը
պայծառ: Յանկարծ մեծ աղմուկ մը կը
լսուի՝ նման սաստիկ հովի մը հանած ձալ-
նին ու իրենց գտնուած տունը կը շարժի
այդ ձայնէն: Միևնոյն ժամանակ հրեղէն
լեզուներ կ'երևին այն սրահին մէջ՝ ուր
կ'աղօթէին, ու այդ լեզուները կը հանգ-
չին անոնցմէ ամէն մէկուն գլխուն վրայ:
Խոստացուած Սուրբ Հոգին էր որով կը
լեցուէին ամէնքը: Այդ վայրկեանէն սկսեալ
առաքեալները լիովին կ'ըմբռնեն ճշմար-
տութիւնը, իրենց միտքը կը լուսաւորուի
հաւատքի կենդանի լոյսով, իրենց սիրտը
կը վառուի այնպիսի ջերմ կրակով մը, զոր
մահը միայն պիտի կարենար չիջուցանել:
Առաքեալները չունին այլևս ո՛չ տկարու-
թիւն, ոչ վարանում և ոչ ունէ երկիւղ:
Անոնք այսուհետեւ պիտի հեռանան Երու-
սաղէմէն, պիտի այցելեն երկրագունտի
ծանօթ ու անծանօթ բոլոր Ժողովուրդն-

բուն, իրենց ձայնը պիտի հնչէ բոլոր երկիրներու մէջ, իրենց խօսքը պիտի արձագանգէ մինչև աշխարհի անդիւր ծայրերը. «Բնդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա և մինչև ի ծագս աշխարհի են խօսք նոցա»։ Առաքեալները պիտի խօսին ամէն անոնց՝ որոնց պիտի հանդիպին, ու ամէնքը՝ ինչ ալ ըլլայ իրենց լեզուն ու բարբառը, որն ալ ըլլայ իրենց հայրենիքն ու բնակավայրը, պիտի հասկնան անոնց խօսքը։ Աւերմն Յիսուս չէր խաբած զիրենք. ճշմարտութեան Սուրբ Հոգին ստուգապէս սորվեցուցած էր առաքեալներուն ամէն բան։ Ասոր ապացոյցը այն է՝ որ անոնք հիմա կը խօսին այնպիսի բաներ, որոնց անձանօթ էին յառաջագոյն ու այնպիսի լեզուներով, որոնց անգիտակ էին բողոքողին։ Ահաւասիկ հրաշքը, զոր Աստուած Ա. Հոգին միջոցաւ գործեց առաքեալներուն հոգիին մէջ Պնտեկոստի այս յիշատակելի օրը։

Մենք ալ, խնդրենք ճշմարտութեան Հոգիէն՝ որ նոյնպէս խօսի մեր մտքերուն, նոյնպէս ջերմացնէ մեր սրտերը։ Խնդրենք որ մեզ ալ սորվեցնէ այն ճշմարտութիւնները, որոնց շնորհիւ մարդ կարող է դանազանել չարը բարիէն, ճշմարիտը սուտէն, արդարը անիրաւէն ու առաջնորդէ մեզ պարտականութեան ու զոհողութեան ճամբէն և ցոյց տայ այդ ճամբուն վրայ զբաղուած խոչ ու խռովները՝ խուսափելու համար անոնցմէ։ Թո՛ղ Սուրբ Հոգին, ինչպէ՞ս առաքեալներուն, մեզ ալ պարզեւէ նոր հոգի մը, ոչ թէ աշխարհի՝ այլ Աստուծոյ Հոգին, որպէսզի մեր խօսքերը ըլլան սուրբ խօսքեր և ոչ թէ բարկութեան, ստույգեան, անէծքի ու մանաւանդ մոլութիւններու առաջնորդող խօսքեր։ Աղաչենք որ Սուրբ Հոգին մեզ ալ պարզեւէ իր այս առաջին շնորհը։

Բ

Կը պատմուի թէ երեկոյ մը, վերջալոյսի ատեն, երկու առաքաւորացիներ իրարու կը հանդիպին Հարաւային Ափրիկէի քաղաքներէ մօտ։ Անոնցմէ մէկը իր պատկանած տէրութեան զրօշը կը կրէր իր կայմին վրայ, իսկ միւսը որ և է զրօշ չէր պարզած։ Առաջինին նաւապետը կասկածելով թէ միգուցէ ծովահններու նաւ մը ըլլայ զիմագինը՝ ուժգին կը գոչէ նաւի ձայնատար

փողին մէջէն. «Ո՞վ էք դուք, մօսկից կուգաք և ո՞ւր կ'երթաք»։ Ի պատասխան այս հարցումներուն՝ երկրորդ նաւին նաւապետը զրօշակ մը կը պարզէ, որուն վրայ զրուած էր. ԱՄԵՐԻԿԱ - ՆԻՒ ԵՈՐՔ, ինչ որ կը նշանակէր, Ամերիկացի ենք ու Նիւ Եորք կ'երթանք։ Աւերմն առաքաւորացիները զիրար բարեւելէ ետք կը շարունակեն իրենց ճամբան։

Մարդոց աշխարհի վրայ ցրուելէն ետք ժողովուրդներու անհասներ նաւերու նման կեանքի ովկիանոսին վրայ շարունակ կը խաչաձեւէին զիրար ու կը հարցնէին իրարու. «Ո՞ւր եք դուք, մօ՞վ ենք մենք և ո՞ւր կ'երթանք»։ Եւ գիտուններն ու խմաստասէրները, բանաստեղծներն ու ճարտասանները դարէ դար մէկգմէկու ետեւէ կուգային ու կ'երթային՝ առանց այդ հարցումներուն յստակ և ճշգրիտ ու դանաջօրէն պատասխան մը գտնել կարենալու։ Աւերմն մարդիկ կատարեալ ու ցաւալի անորոշութեան մը մէջ կը տատանէին այդ յոյժ կարեւոր հարցումներուն նկատմամբ։ Աւերմն դարեւ ի՞նչպէս պիտի կարենային որոշ ու ճշգրիտ պատասխան մը գտնել այդ հարցումներուն անոնք՝ որոնք զուրկ էին ճշմարտութենէ։ Հոգովայնից զատաւօր՝ Պիղատոս, ամենաանկեղծ խոստովանութիւն մը ըրաւ այդ մասին։ Հարցում ուղղելով մեր Տիրոջ, որ իր ատենը քերուած էր ու ճշմարտութեան վրայօք կը խօսէր՝ ըսաւ. «Զի՞նչ է ճշմարտութիւնը»։ Ասով Պիղատոս կը խոստովանէր թէ խորունկ ու թանձր տգիտութիւն մը պատած էր բոլոր միտքերը, նոյնիսկ եթէ ամենէն զարգացած ու ամենէն մշակուած միտքերն ըլլային անոնք։

Այլ, չունէր ճշմարտութիւնը ապականութեան ու ծիծաղելի կուպալաութեան անձնատուր այդ ոգորմելի աշխարհը։

Իր գիտուններն ու խմաստասէրները չէին գիտեր թէ մօսկից կուգային ու կ'երթան նման կը ծաղրէին իրենց կարծեցեալ աստուածները։

Իր վարդապետները, որոնք անձանօթ էին հոգիի ետեւին, չէին գիտեր թէ ի՞նչ էին իրենք, կ'ուրանային հոգիի անմահութիւնը ու կը վարկաբեկէին ու կ'արհամարհէին կինը, մանուկը, գերին ու աղքատը՝ արժէքաւոր անասունն մը չափ ալ չգնահատելով զանոնք։

Իր քուերմերն ու բանաստեղծները իրենք ալ չէին գիտեր ու բան մը չէին ընդ-նշմարեր գերեզմանէն անդին:

Բայց ահա կուգան Աւետարանի պատգամաբերները: Ըսած էր Յիսուս անոնց, երբ Սուրբ Հոգին ընդունիք՝ միայն ձեզ համար մի՛ պահէք, այլ փոխանցեցէք զԱյն բոլոր բարեհաճ մարգոց: Գացէք բոլոր երկիրները, զորս արևը կը լուսաւորէ, այցելեցէք բոլոր ազգերը և ուսուցէք անոնց: Մկրտեցէք զանոնք Հօրը և Որդւոյն և Սուրբ Հոգիին անունով: Ու ամէն անոնք որ մկրտուին ու պահեն ձեր ուսուցածները՝ յաւիտեանական կեանքը պիտի ժառանգեն:

Պետեկոստէի օրը առաքեալները ահա կ'ընդունին Սուրբ Հոգին: Ի՞նչ պիտի ընեն հիմա: Ու ի՞նչ կարող են ընել, բայց միայն հնազանդիլ իրենց աստուածային Վարդապետին, այն է՝ առանց յապաղելու և առանց տատամսելու երթալ և ուրիշները հազորդակից ընել այն ճշմարտութեան՝ որով լեցուած էին իրենք: Ու արդարեւ առաքեալները կ'երթան քարոզելու ի վերայ տանեաց ինչ որ լսած էին յունկանէ: Ոնկարիլի է որ անոնք լուծթուին պահէին այլեւս: Եթէ ուրիշները զիրենք լուծու տիպէին՝ պիտի պատասխանէին. Մենք չենք կարող չլսօսիլ ու չքարոզել ճշմարտութիւնը:

Ու առաքեալները կը քարոզեն, նախ երուսաղէմի հրապարակներուն վրայ եւ Հրէաստան ու Սամարիա: Ապա ամբողջ աշխարհը իրենց մէջ բաժնիւով՝ կ'արշաւեն նուաճելու համար խաւարի ու մահուան ստուերներու մէջ նստող հոգիները: Անոնք Յիսուսի Սաչով զինուած՝ կը հասնին բոլոր ափունքները, ոտքի տակ կ'առնեն անտառները, լեռներն ու անապատները, կը մըտնեն քաղաքները, գիւղերն ու աւանները ու ամէն իրենց հարցում ուղղողներուն՝ թէ Ո՞վ ենք մենք, ո՞ւսկից կու գանք և ո՞ւր կ'երթանք, կը պատասխանեն. Դուք պատկերն էք Աստուծոյ, Աստուծմէ կու գաք և առ Աստուած պիտի վերադառնաք: Երուսաղէմի, Անտիօքի, Աթէնքի և Հռոմի մէջ հնչող հաւատքի այս աղաղակը պիտի արձագանգէր այնուհետեւ որքան խոնարհ հիւղականորո՞ւ նոյնքան շքեղ պալատներու մէջ, որքան փառահեղ ոստաններու՝ նոյնքան աննշան գիւղակներու մէջ:

Եւրոպայի՝ Ասիոյ և Ափրիկէի թէ՛ քաղաքակիրթ և թէ՛ բարբարոս ժողովուրդները, Սաչի դրօշին տակ, իրարու հետ պիտի մրցէին այնուհետեւ ժառանգելու համար երկինքը: Այնպէս որ, հակառակ հաւածողներու բռնութեան, որոնց սուրբ միւլիոնաւոր քրիստոնեաներ պիտի հնձէր Տեր-սուղիանոս, շուրջ 198 թուականին, պիտի գրէր Հռոմի մէջ թագաւորող հեթանոս կեսարին. «Մենք՝ քրիստոնեաներս կը լեցնենք ձեր քաղաքները, ձեր կղզիները, ձեր աւաններն ու դաշտերը: Եթէ մենք լքենք քաղաքները ու փախուստ տանք գէպի անապատները, այն ատեն դուք պիտի սոսկաք ձեր շուրջը տիրող ամայութիւնէն»:

Ասոնք են, եղբարք, այն հրաշքները զորս Սուրբ Հոգին կատարեց առաքեալներուն ու անոնց յաջորդներուն քարոզութեամբ: Այդ հրաշքները կրկնուած են դարէ դար, անոնք տակաւին կը շարունակուին կատարուելի ամէն օր ու ամենուրեք, վասնզի ճշմարտութեան Հոգին կը գործէ անդադար և առաքեալներն ու անոնց յաջորդները այդ Հոգիով լեցուած՝ միշտ եղած են քարոզիչներ ճշմարտութեան:

Աստուածային այդ ճշմարտութիւնը մենք ալ ունինք, եղբարք: Ուրախ ըլլանք ատոր համար. Աստուծոյ մեզ շնորհած աւանանշականագին պարգևն է այն: Սուրբ Հոգիի գալստեան այս հրաշալի օրը խնդրենք Աստուծմէ բնաւ ձեռքէ չհանել այդ պարգևը:

Պահենք մեր հաւատքը և թո՛ղ անկեալ մեր առաջնորդն ըլլայ մեր ամէն գործերուն մէջ ու վստահ ըլլանք թէ այդ հաւատքին լոյսով երբեք պիտի չխոտորինք պատիւի ու առաքինութեան շիտակ ճամբէն: Ինչ որ ալ խորհին, ինչ որ ալ ըսեն ուրիշները՝ սա ստույգ է թէ անկեղծ հաւատացեալները միայն ամենէն օգտակար մարդիկը եղած են թէ՛ իրենց հայրենիքին, թէ՛ իրենց եղբայրներուն:

Այո, պահենք մեր հաւատքը ու աշխատինք զայն փոխանցել անոնց՝ որ զըրկուած են այդ հաւատքէն և կամ անոնց՝ որոնց մէջ թմրած է հաւատքը: Մենք ալ մեր ընտանիքներուն, մեզ շրջապատողներուն մէջ ըլլանք մէյմէկ առաքեալներ, Սուրբ Հոգիի պաշտօնեաներ:

Սօսքս մասնաւորապէս կ'ուղղեմ ըն-

տանիքի հայրերուն ու մայրերուն, որոնց Աստուած զաւակներ ունենալու երջանկութիւնը պարգևած է։ Դուք, հայրեր ու մայրեր, ձեր զաւակներուն համար եղէք առաքեալները ճշմարտութեան ու առաջին օրէն ճշմարտութիւնը՝ իբրեւ առաքինութեան բեղնաւոր հունտեր՝ սերմանեցէք առնոց սրտերուն մէջ։ Ու վստահ եղէք թէ թերևս օր մը արցունքներու մէջ ձեր ցանած բարի սերմերու ծաղկելն ու պտղաբերիլը պիտի տեսնէք ուրախութեամբ։

Մենք ամէնքս, աչ՛ ա՛մէնքս, սիրելի եղբայրներ, պահենք մեր հաւատքը ու պաշտպանենք զայն հաւատքի թշնամիներուն դէմ։ Մեր օրերուն, ինչպէս ամէն ժամանակներու մէջ, գծարխտաբար պակաս չեն այնպիսիները, որոնք Աւետարանի լոյսը գրուանի տակ թաքցնել կ'ուզեն, պակաս չեն ամբարիշտները, պաշտօնականները, փառամոլները՝ որոնց սրտերուն մէջ չեն չիջած ըլլալով հաւատքի լոյսը՝ կ'ապրտամբին Աստուծոյ դէմ ու կ'աշխատին ուրիշներու հօգիներուն մէջէն ալ չիջուցանել ճշմարտութեան Հոգին։ Մենք օական հաստատուն մնանք մեր հաւատքին մէջ՝ մեզ նեցուկ ունենալով աւետարանական ճշմարտութիւնը, այսինքն Յիսուսի Բրիստոսի կրօնքը իր վարդապետութիւններով ու բարոյական օրէնքներով, իր պաշտամունքներով ու խորհուրդներով։ Ունենանք միւսնոյն արիւթիւնը, միւսնոյն եռանդն ու յարատեւութիւնը, զորս մեղաւորներն ու ամբարիշտները ունին՝ պաշտպանելու համար չարութիւնն ու մոլութիւնները։ Ու այս դիւցազնական պայքարէն պատուով դուրս ելլելու համար քնաւ չմոռնանք թէ յաղթանակը միշտ Յիսուս Բրիստոս ու Անոր Եկեղեցին կը տանին, վասնզի գրուած է թէ աստուածային ճըշմարտութիւնը կայու պիտի մնայ յաւիտեան։

Սուրբ Հոգիի գալստեան այս հրաշալի տօնիս օրը աղօթենք մասնաւորապէս՝ որ Տէր Աստուած հաղորդակից ընէ մեզ այն շնորհներուն, զորս Սուրբ Հոգին ծաւալեց այսօր առաքեալներուն վրայ, պահպանէ մեզ կեանքի նաւարկութիւններէն ու հասցնէ ամէնքս խաղաղութեան անքոյթ նաւահանգիստը։ Ամէն։

Մ. Ե. Ն.

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՔՈՎԷՆ

«Ամէն ամէն ասեմ ձեզ քէ եւ ոչ յիտայիկի այսչափի հաւատս գտի...»
(Ղուկ. Է. 9)

Դրուագը, որուն սրտատուչ մէկ պահը կը ներկայացնէ այս խօսքը, առաջին Աւետարանին մէջ նկարագրուած չէ յատկանշական իր բոլոր գիծերով։ Հոն չեն երեւիր Յիսուսի մօտ բարեխօսելու զրկուած հրեայ ձերերը։ Հարկաւորապէս անձամբ կը մօտենայ մեր Տիրոջ, խնդրելու բժշկութիւնը իր ծառային։ Եւ սակայն, նոյն զրուագը, կատարեալ գոյնեղով և գիծերով պատկերացուած կը գտնենք երրորդ Աւետարանիչին, Ղուկասի գրչին տակ։ Արուեստագետ մը արդարեւ, եւ արտեստի գործ մը՝ իր Աւետարանը, ինչպէս կը հաւատեն արդէն սուրբգրական հեղինակաւոր քննադատներ։ Կեանքէն առնուած շատ պարզ պատմումի մը մէջէն, սեւեռուած կը գտնենք յաճախ ամբողջ մտայնութիւն մը չըջանի սերունդէն, մարդերէ, դասակարգերէ, վիճակներէ։ Ահաւասիկ. — Մտածել մերժուելու կասկածի մը մասին, որմէ այցուած ըլլայ հոռմայիցի հարիւրապետը, անձամբ ներկայացած չըլլալուն համար Յիսուսին, բուժումը խնդրելու համար իրմէ սիրուած ծառային։ Սեղմ այս պատմումին մէջ պիտի տօգունէր փոքր այս զգացումին երանգաւորումը։ Աւելի՛ խոր իր մէկ ապրումին, համագումարին վկայութիւնը իբրեւ, թերևս ճիշդ պիտի ըլլար ընդունիլ ասիկա։ Յիսուսի անձով, անոր կեանքին ու գործերուն արձագանգով իր հոգիին մէջ ուրուացած թաքուն հիւսցումի մը գեղեցիկ ու զուսպ արտայայտութիւնը։ Ինքն իսկ պիտի խոստովանէր իր հաւատքը Անոր խօսքին գործութեան, Անոր նայուածքին հրաշքին մասին — մինչև անգամ հեռուէ հեռու։ Ու ասիկա այնքան ազնուական պարզութեամբ, որուն հաղորդ ըլլալու համար կը բաւէ փակ չպահել լուսամուտը հոգիի աշխարհներուն։ Եւ այդ պարզութիւնն ու ազնուականութիւնը զաղտնիքը կուտան հեղինակին ալ նկարագեղ սեւեռումներուն, անհրաժեշտին թափանցումը ունեցող իմացականութեան՝

ոճին: Քանի մը պարզ խօսքեր՝ դրուած՝ բերանը հրեայ ծերերուն, աշխարհը կը բանայ անոնց հալածուած ալ զգացումներուն, մոլեռանդութեան, կրօնքին հանդէպ անոնց բուռն՝ կոյր ըլլալու չափ՝ պաշտումին: Այլապէս պիտի զարմանայինք անոնց զիջումին՝ բարեխօսելու համար Յիսուսին՝ մահու գինով ատելի ժողովուրդի մը աստիճանաւոր մէկ զաւակին խնդրանքով: Եւ դեռ՝ ի՞նչպէս՝ քանի մը զիծով, կը զատուի զիմագիծը՝ հոգեկան աշխարհը այս տիպարին՝ հոգովմայեցի հարկւրապետին: Հակադրուելով ալ ընտրեալ ժողովուրդին առանձնաշնորհեալ զաւակներուն: Յիսուս, չի կրնար իր խանդաղատանքը չարտայայտել երեոյթի մը զիմաց, որուն պակասին տառապանքն էր ապրիւր այնքան անգամ, սիրտ սրտի իր խօսքերուն ընթացքին: Անափառութենէ, ունայնամբտութենէ հեռու, գերադոյն կամքի մը հակակերպիլ գիտցող սիրտն էր փնտռել, ու չէր գտել: Զինք շրջապատողները, իր ետեւէն եկողները՝ ամէնքն ալ քրթմնջող, ամէնքն ալ թերահաւատ: Ու հիմա, չըստպատուած խորէ մը բխող քաղցրութեան մը նման, մխիթարութիւնը կ'ապրի այս անակնկալին: Հաւատքը, համակերպութեան ոգին, սիրտը՝ ինքզինք և իր արարքները ենթարկելու իր անձէն դուրս՝ մարդերուն և երկինքին հաճութեան, վերկայութեան: Եւ իրաւ ալ ամբողջ Խառնէլի մէջ Յիսուս չէր գտել այսչափ հաւատք, այսչափ սիրտ:

Կեդրոնական մտածումը սակայն, որ նոյն ատեն խորհուրդն ու խորքն է այս պատմումին, վկայութիւններու արժէքի խնդիրը կը բերէ լուծումի՝

Վերոյիշեալ դրուագին մէջ, մարդու մը արժանիքին մասին իրենց վկայութիւնը կուտան երեք դասակարգէ տիպարներ. հրեայ ծերերը՝ ծանօթներ՝ ընկերը, հարկւրապետը ինք՝ այսինքն անձը, և Յիսուս, որ է՝ Ասուած:

Ժիշդ պիտի չըլլար երեք այս վկաները նոյն արժէքով գնահատել: Նուազագոյն ողջմտութիւն մը պիտի աստիճանաւորումը ընէր անոնց, իրենց խորքին, չըրջագիծին, տարածութեան ու պարունակութեան տարողութեամբը գնահատելու համար զանոնք: Անհատ մը նուազ անձ է

մինակը, քան երբ ընկերութեան մը կարելի առաւելութիւններով է նպաստաւորուած, զօրանալով ու պայծառանալով իր կարողութիւններուն ճանաչումին, իրագործումին մէջ: Եւ ընկերութիւն մը՝ իրրեկ գումարը միայն անհատներու, ոչ ինչով՝ իրրեկ արժանիք, պիտի տարբերէր անհատէն, եթէ ոգեկանութիւն մը, իրերը, մարդերը, գործերը լուսակերպող Շունչ մը, Հոգի մը իր սրբութեան հրաշքը չըրիէ անոնց մէջ: Հակառակէն՝ ընկերութիւն մը, խումբ մը այնքան աւելի զօրաւոր ու յաւերժութեան համար կ'ապրի, կը գործէ, որքան աւելի նոյն հոգին երբ կ'իջնէ, կը թափանցէ, իրրեկ աննիւթ քաղցրութիւն, բոլոր անդամներուն մէջ անուր: Ու երբ հոգի են, հոգեզինացած են խումբի մը անդամները, այն ատեն մարդկային ամէն զգացում — պըղտիկ փառասիրութիւններու, անհանգստեցողութեան, նուաստութեան, սարսափի, նախանձի — պիտի չյաջողի կասեցնել բարձունքներու սեւեռուն անոնց հեքը, թոյլէքը, երգը: Սուսման երգը երգն է ճերմակ հոգիներուն, հաւատաւոր, սիրտ ունեցող, յաւերժական ներկայութեամբ մը իրենց երազը, վախճանը ապրող, գործող:

Չտարածուելու համար սակայն փորձենք պարզել մեր մտածումը: Նկատի առնելով երեք այս վկայութիւնները արժանիք գնահատելու առաջարկութեան մը մէջէն:

Կայ անձին վկայութիւնը: Մենք կը վկայենք մեր մասին: Բայց զիտենք թէ ինչպէս, առաջին իսկ անդրադարձին, կասկածով մտիկ կ'ընեն մարդիկ այս վերկայութիւնը: Եւ իրաւունքով: Որովհետեւ անժխտելի է այն զգացումը որով մեր արժանիքներուն գնահատումը, մեր արժանապատուութեան, համբաւին, վարկին անքնութիւնը կը կապենք ընկերութեան այդ մասին ունեցած համարումին: Ի՞նչ խօսք այլևս՝ որ այս զգացումը, անդիմադիր ուժի մը պէս, պիտի մղէ մեզ մեր անձին առաւելութիւններուն միայն անդրադառնալու, զանոնք միայն դնելու մարդոց դատողութեան: Հետեաբար՝ մեր անձին վկայութիւնը միակողմանի, անկատար հանդիսացնելու: Երբ մանաւանդ յիշենք քնութիւնն իսկ մարդուն, անհատին, իրրեկ կատարեալին ձգտող անկատար էակմը:

Այստեղ, տակաւին, դժուար էէ հաս-
տատել անկեղծութեան պակասը, վախ-
կոտութեան բաց մնացած գէմքը՝ պարպը-
ւած՝ ներքին համոզումին կրակէն, ձախո-
ղանքներ դիմակալելու կարող իրական քա-
ջութենէն: Գիտենք թէ ինչպէս մարդիկ
կը ճգնին պատնէշի արտաքին ճակատները
իրենց ներքին փլատակներուն: Ինչպէս,
երբ կասկածի կ'ենթարկուի մեր՝ կամքի
տէր անձ մը եղած ըլլալը, ամէն տեսակ
վսեմ խօսքեր ու վճռական որոշումներ
կ'ընենք: Երբեմն, անսպասելի դժողո-
ւածներ իսկ յանձն առնելով՝ ի գին ֆի-
զիքական ու նիւթական տուժումներու: Եւ
այս բոլորը՝ ապացոյցը տուած ըլլալու
համար միայն մեր հաստատակամութեան:
— Միամտութիւնը մեր երկշոտ հոգինե-
րուն: Սարսափը՝ ինքզինք մինակ, լըք-
ուած զգացող մեր արժանապատուութեան:
Որովհետեւ, դարձնենք մեր նայուածքը՝
մեր ներաշխարհին, ու պիտի տեսնենք
ճշգրիտութիւնը մեր կամքին, պատկերը՝
չխոստովանուած այնքան մեր անկումնե-
րուն:

Նուաստութեան, մարգերէն անտես-
ուելու, ընկերութիւններէն կղզիանալու
երկիւղը թոյլ չի տար մարդուն — մենու-
թեան սարսափը ապրող, իրենց առանձ-
նութիւնը լեցնելու անկարող մարդերուն
— գտնել ճշմարիտ արժանիքները իրենց
էութեան: Աւելցուցէք ասոնց վրայ ուրիշ
ալ տիպարներ՝ մեծամիտներէ, ամբարտա-
ւաններէ, կեղծաւորներէ: Ու դեռ՝ մար-
դեր, որոնք կը խօսին այնպիսի արժանիք-
ներու մասին՝ իրենց անձէն, որոնց սակայն
ոչ իսկ արձագանգ-արտայայտութեանը կը
հանդիպի իրենց անձին վրայ ու կեանքին
մէջ:

Հասկնալի՞ ուրեմն, թէ ինչ չափով
միայն վստահելի է անձի մը վկայութիւնը
իր արժանիքներուն մասին: Միւս կողմէ
սակայն, ասոր հակադրեցութիւնը չէ՞ մեր
հիացումը այն հոգիներուն հանդէպ, որոնք
հաւատքը ունին իրենց անձին, կեանքին
ու գործին, ու կը քալեն իրենց ճամբէն՝
ու գործին, անհանդէս: Որոնք չունին մը-
տահոգութիւնը նուաստութեան, միեակու-
թեան, սարսափին, ընկերութենէն լքումին,
այն բարդոյցին որ կը կաշկանդէ իրենց
խոյանքը, հոգեկան լեցունութեան մը հը-

պարտութիւնը, ստորագրածութեան ճշն-
շումին ներքեւ: Որոնք չունին անապարմն-
քը՝ բացատրութիւն տալու իրենց արարք-
ներուն: Վախկոտութիւնը՝ ներկայացնելու
հիգլին՝ արժէքը, դիտումը իրենց մտա-
ծումներուն ու գործերուն, երբ մանաւանդ
պահանջող ալ չկայ իրենցմէ: Ու կեղծա-
ւորութիւնը՝ որ երկրորդ ամիս է՝ վախկո-
տութեան հետ, նոյն հոսանքին: Անդճու-
թիւնը՝ ինչպէս կ'ըսեն, տունէ տուն պատող
«պառաւ բերանդներէ ցանցի մը վստահե-
լու, ապահովութիւնը իրենց վարկին: Այս
բոլորին դէմ, երանելի այդ հոգիները խոմքը
կը կազմեն մարդկութեան այն գաւառնե-
րուն, որոնց անձը կը պաշտպանուի ու կը
մեծնայ ժամանակին հետ՝ վկայութեամբն
ալ ընկերութեան:

Բայց ինչպէս առնել վկայութիւնը
ընկերին: Որ կրնայ միակ անհատ մը կամ
անհատներու հաւաքականութիւն մը ըլլալ:

Իբրեւ դուրսէն դիտող մը եւ մօտէն ալ
անհատին կեանքին ու համոզումներուն
տեղեակ մէկը, վստահելի կը գտնենք զայն
առաջին ակնարկով: Բայց ինչպէս մօտնալ
այն յուսախաբութիւնները որոնց կ'ենթաբ-
կուին յաճախ իրենք՝ ընկեր ու բարեկամ
կարծուածները, այն անձին մասին, որուն
արժանիքներուն վկայութիւնն էին ըրեր
այնքան վստահութեամբ:

Ըմբռնելի պիտի ըլլար մեր վերապա-
հութիւնը թշնամի-ընկերոջ մը վկայութեան
վերաբերմամբ: Բնազդական մղումներ,
մարդկային կիրքերու, զգացումներու գո-
հացում տալու պահանջը մարդուն մէջ,
պատճառներ են որ մենք շատ բան զեղ-
չենք անոր աննպաստ արտայայտութիւննե-
լէն: Բայց բարեկամ-ընկերին ալ տարբեր չէ
պարագան: Առաջինը՝ ժխտական, երկրոր-
դը՝ դրական շարժառիթներէ դրդուած,
հաւատարապէս ոխալ հետեւութիւններու կը
տանին մեր զատումը: Որովհետեւ, բարե-
կամութեան զգացումը, ըմբռնուած իբրեւ
կամութեան զգացումը, միայն ըլլալու, ամէն
ընկերոջ նպաստաւոր միայն ըլլալու, ամէն
բանէ առաջ անոր բարիքը միայն երաշ-
խաւորելու ձգտում, վարանքի կը մատնէ
վկայութեան կանչուած բարեկամը: Երկ-
սայրի ընտրութենէն ո՞ր մէկը կատարել:
Բարեկամութիւնը թէ՛ ճշմարտութիւնը:
Ու գիտենք թէ ինչպէս գովեստի արժանի
կը նկատենք անոնք որոնք ճշմարտութեան

հակառակ, կը փրկեն պատիւը, ապագան իրենց բարեկամին: Իսկ զրկանքի ու զօհոթութիւններու ենթարկուողները միմիկա-րութիւնն ալ կ'ունենան կամքի ազնուա-գոյն արարքներ կատարած ըլլալու:

Բայց այս չէ միայն պատճառը, ընկե-րոջ տուած վկայութեան անվատահիւս-թեան: Անպատասխանատուութեան պա-րագայ մը ևս կ'աւելնայ: Ի՞նչպէս երաշ-խաւորել խօսքը երկրորդ այս տիպարին՝ ինք իր արժանիքներուն վկայող անձին պէս որ-քան անկայուն, այնքան փոփոխամիտ: Կըր-ցն՞ք ենք հաւատալ սա երևոյթին, երբ աներ ենք նոյն անհատը, պատրաստ՝ դաճնացած այնքան մեղադրանքներ ընելու նոյն անձին դէմ, որուն կարողութիւններուն գովեստն էր ըրեր մինչև այն ատեն: Եւ ասիկա՝ առանց խղճահարութեան: Ընդունելով միայն՝ թէ յօտարուեր, սխալեր է՞ ինք: Եւ այս խոս-տովանութիւնը բաւական կը համարի որ իրաւունք տայ ինքզինքին զիրին այդ դարձուածքը ընելու: Մոռնալով ալ (ինչ-պէս կ'ուրանայ այս պահուն մինչև հիմա իր տուած վկայութիւնները) թէ ընկերու-թիւն մը այնքան օրագ կը կործանի, որքան աւելի արմատ բռնած ըլլայ անպատասխա-նատուութեան այս հոգեբանութիւնը իր անդամներուն մէջ:

Ահա ուրեմն անձը և ընկերը: Երկուքն ալ մարդ: Տկար, անվճռական: Երկուքն ալ տարօրէն խառնուրդը բարձրագոյն, ազ-նուական ձգտումներու և ստորին, բնազ-դական մղումներու: Ու պատմութիւնը խոստովանագիրն է մարդուն տկարութիւն-ներուն, անկարողութիւններուն: Հոն, մարդկութեան արժանիքը՝ աննահանջ իր ձգտումն է, խօսքը՝ իր մարմինէն դուրս, իր գիտութիւններէն անդին իրականու-թիւններու: Պահանջքը՝ ազատագրուած գոյութեան մը, ուր մարդերը չխաբէին իրար, և ուր տառապանքը երջանկութիւնն իսկ ըլլար:

Երբ այսպէս անբաւական են անձին և ընկերին վկայութիւնները, ո՞ւր փնտոել աւելի կատարեալ, մարդկային տկարու-թիւններէ գերծ էակ մը, որուն հաւաս-տումներուն կարելի ըլլար վստահիլ:

— Աստուծոյ մէջ:

Ըլլայ անիկա ըմբռնումովը նախնական կրօններու, բանապաշտ մտածողներու կամ

հոգեպաշտներու: Իսկ ամենէն աւելի՝ ատի-կա, պայծառ հաւատքին մէջ քրիստոնէա-կան մտածումին: Չէ՞ որ ամենէն քանա-պաշտ միտքերուն ալ նուազագոյն պար-կեշտութիւնը խոնարհեցնելն է իրենց զը-լուխը, պաշտելու համար զայն որ ալա-պոյտէն անդին կը բնակի: Չէ՞ որ ուրիշ ու տարբեր այդ աշխարհէն ոչ մէկ մահ-կանացու է վերադարձեր: Բայց անմաստ պիտի դառնար գոյութիւնը կեանքին, մար-դուն, տիեզերքին, առանց խորհուրդ-իրա-կանութիւն այդ կապոյտին, որ բնակա-րանն է Տիեզերքի Ուժին, Կեանքի Աղ-բիւրին, Ոգեկանութեան, Այլ վախճանին — Աստուածը բոլոր միտքերուն և հոգիներ-ուն: Եւ որ ինքն իսկ յայտնութիւնն է տուեր իր եղածին:

Չենք ծանրանար վստահելութեանը մասին այս վկային, քանի որ մեր իսկ ան-հրաժեշտ պահանջքն է Անոր կատարելու-թիւնը, ճառագայթումը՝ իրրեւ ճշմարտու-թիւն, լոյսի աղբիւր: Կրնա՞նք պղտիկ հա-ւանականութիւնն անգամ ըմբռնել՝ չարու-թեան, նախանձի, մարդկային տկարու-թիւններու, որ արատաւորած ըլլան մեր զգացումը Անոր մասին: Ինչ զժախտ պիտի ըլլայինք այն ատեն: Նախանձիւր չկարե-նալն է ինքզինք լեցնել, ինքզինքին բա-ւել: Պակաս զգալն է ինք իր մէջ: Չոր կը փորձենք մեզ հետ ապրողներէն մէկուն կամ միւսին զրկանքով լեցնել: Աստուած միակ լիութիւնն է՝ ինքզինքին բաւող, կարօտութեան, պակասին տկարութիւնը չունեցող: Ու նոյն ատեն՝ զեղուն, բաշ-խըւող լիութիւնը: Այլը՝ վճռական, ու-ղիղ, արդար, հոգիներուն թափանցող:

Հասկնալի՞, ուրեմն, երբ հալած-ուած ու մարդերէն յուսախար, երկինք-ներու կը սեւեռուին մեծ հոգիները մարդ-կութեան: Ի՞նչ փոթն անոնց՝ դատումները մարդերուն: Ոչ մէկ ճիգ իրենց կողմէ՝ իրենց արարքները արդարացնող: Որովհե-տե ոչինչ կը սպասեն մարդերէն: Բայց մանաւանդ որովհետեւ յաւերժութեան վը-կայութիւնը ունին իրենց հետ:

Իսկ մե՞ր բաժինը:

— Մենք ալ ունինք Անոր ներկայու-թիւնը: Իղճատանքը ձայնն է Աստուծոյ՝ մարդոց հոգիներէն ներս, անոնց կեանքին ու գործերուն վերեւ կախուած: Աստուծոյ

ա՛յլքը՝ ամենատես, որմէ ոչինչ կայ դադա-
նի: Որուն անուանով երգում կ'ընենք շատ
անգամ:

Եւ իրաւունք չունի՞նք երանելի ան-
ուանել այն հոգիները որոնց մաքուր է
խղճմանքը: Որոնք պայծառ նայուածքով
կը կենան իրենք իրենց անձին ու զործե-
րուն զխմաց: Անխառն հրճուանքով: Գի-
տակցութեամբ: Զեղումով: Երանելի՛ մա-
նաւանդ անով որ անոնց անձին մէջ կու
գան իրար զտնել իրարմէ անշատ երեք
վկայութիւնները, ամէնքն ալ նոյն հա-
ւաստումները ընելու նոյն ենթակային մա-
տին: Այդպէս եղաւ պարագան Հոռվմայեցի
հարիւրապետին: Հրեայ ծերերը վկայու-
թիւնը կը բերէին ընկերութեան: Ինք՝ դա-
տումը ընելով իր գործին, իր զիրքին,
փաստը կուտար ինքզինքն և իր արարքները
վերլուծող լուսաւոր զիտակցութեան: Եւ
Յիսուս՝ վկայութիւնը երկնքին, կուգար
հաստատել, լրացնել ու պսակել ինչ որ
ճշմարտութիւնը, արդարութիւնն էր՝ այդ-
պէս աճած՝ հոգիներուն մէջ մարդոց:

Գիտէ՞ հոգիդ, թէ իսկ տառապանքով,
իր գիշերները քաղցրացնել, իր օրերուն
մէջէն՝ Աստուծոյ անխելթ ստուերը իբրեւ
պտտցնել իրեն հետ երգը սպիտակ այդ
ձայնին: Զբանտուած: Զկուրցած: Անա-
ղարտ: Այո՞: Քալէ՛ ուրեմն, ճանձայն, ան-
հանդէս, հաւատքով մաքուր խղճման-
քիդ, վասնզի այդ իսկ է իրական երջան-
կութիւնը հոգիիդ: Անկեղծութեամբ, պար-
զութեամբ, ազնուականութեամբ, նուի-
րումով ինք իր մէջ ծաւալելը՝ ինչ որ երազն
է հոգիիդ ապրումներուն, սպասումներուն,
արարքներուն:

Այդպէս՝ ամէն րոպէ, թէ իսկ տրտմած՝
օրերու տաղտուկէն, հրճուանքը պիտի
լեցնէ հոգիդ, ինքզինք միասին զգալով
խումբին հետ երանելի այն հոգիներուն,
որոնք զիտեն վկայութիւններու քովէն քա-
լի տազնապին դէմ մնալով միշտ վեր՝ նիւ-
թին, աշխարհին, մարմինին ու մարդերուն
կաշկանդումներէն, փխրուն սարսափներէն:

ԹՈՐԳՈՒՄ ԱՅԵՂԱՅ

ՄԱՆԸ ԵՒ ԱՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բայց ի հեճուկս այս նկատումներուն,
անժխտելի է որ մեր բարոյական պարտակա-
նութիւնը կը կայանայ կռուիլ մահուան
դէմ յանուն յաւիտենական կեանքին: Բա-
րոյականին հիմնական սկզբունքը կարելի է
տարագել այդպէս. — Այնպէս մը վտրուէ
որ կտրենաս հաստատել ամէն բանի մէջ,
ամէն տեղ և ամէն ինչի և ամէնքին նկատ-
մամբ յաւիտենական և անմահական կեան-
քը, այնպէս որ կտրենաս յաղթահարել
մահը: Ատոր բան է մոռնալը անէացումը,
նոյնիսկ եթէ ըլլայ ատիկա մէկ հատիկ ապ-
րող էակի մը, ստոր բան է հաշտուիլը
անոր հետ: Ամենաստորին և ամենահզօնի
բան մը, և եթէ յաղթահարուած չէ ան
իրեն վերաբերող բանին մէջ, այն ատեն
աշխարհը ոչ մէկ արգարացում ունի եւ
չկրնաք ընդունուիլ: Ամէն ինչ և ամէն ոք
պէտք է յարութիւն առնէ կեանքով և յա-
ւիտենական կեանքով: Ուրիշ խօսքով մենք
պարտինք հաստատել էքանական սկզբունք
մը, ոչ միայն մարդոց նկատմամբ, այլ
կենդանիներուն, բոյսերուն, նոյնիսկ ան-
շունչ առարկաներուն նկատմամբ: Մարդը
պարտաւոր է ըլլալ միշտ և ամէն բանի մէջ
կեանքին մատակարարը, պարտաւոր է ճա-
ռագալիկ իր ստեղծագործ գործութիւնը:

Արդ, բոլոր ապրողներուն հանդէպ
սէրը, որ պէտք է անցնի վերացական սիրոյ
գաղափարը, կը յօրինէ ճշգրտօրէն այս
կռիւը մահուան դէմ, յանուն յաւիտենա-
կան կեանքին: Քրիստոսի սէրը աշխարհի
և մարդոց նկատմամբ կեանքի պարզեւ մըն
է առատօրէն, յաղթանակ մը՝ մահաբեր
ուժերուն վրայ: Մահուան իսկ դէմ կռիւը,
որ նշանակութիւնն իսկ է ճգնութեան, կը
պահանջէ որ մենք զմեզ և ուրիշներուն
հետ վերաբերինք, իբրեւ թէ մահը մեզ
յանկարծակի պիտի բերէր ունէ մէկ պահու
մը: Ասո՛ր մէջ է որ պէտք է որոշել այս
վերջինին բարոյական արժէքը: Յաղթէ
կենդանական վախն, զոր մահը քեզ կը
ներշնչէ, բայց պահէ քու մէջ հոգեկան և
սրբազան անձկութիւնը, զոր իր խորհուրդը
կը ծնցնէ: Որովհետեւ անով է որ կը ծնի
մարդուն մօտ գերբնականին գաղափարն

խակ, կրօնքին թշնամիները, մասնաւորաբար Եպիկուրը, կը մտածեն թէ կրօնքը դարձնելով պատասխանատու մահուան սարսափին, զայն կը մերժեն նոյն հարուածով: Բայց անոնք երբեք չեն կրնար ժխտել թէ, այն սրբազան անձկութեան մէջ, զոր կը ծնցնէ մահը, մարդը հաղորդ՝ գոյութեան ամենախորունկ խորհուրդին, կ'ընդունի յայտնութիւն մը: Մահուան և կեանքի բարոյական յարակարծիքը պիտի յայտնուէր հետեւեալ հրամայական բարոյականով. — Վարուէ՛ ողջերուն հանդէպ այնպէս, ինչպէս մեռելներուն, և մեռածներուն հանդէպ այնպէս, ինչպէս ողջերուն: Ուրիշ խօսքով յիշէ միշտ մահը որպէս կեանքին խորհուրդը, և կեանքին մէջ, ինչպէս մահուան մէջ, հաստատ է անձանձրանալիօրէն յաւիտեական կեանքը:

Եթէ կեանքը սերտօրէն կապուած է մահուան, ան կապուած չէ անոր տկարութիւններուն մէջ, ինչպէս կրնանք այդ բանը կարծել առաջին անգամէն, այլ անոր ուժին մէջ, անոր ներգործութեան, անոր առատութեան մէջ: Այդ է որ կը գտնենք Դիոնիսականութեան մէջ: Եւ այդ դարձեալ՝ սիրոյ մէջ: Արդարեւ, կիրքը, այսինքն կեանքի ամենաուժգին յայտնութիւնը, կը պարունակէ միշտ մահուան սերմեր: Այն որ կ'ընդունի սէրը իր յորդազեղ ուժին և իր եղբրականութեան մէջ, ստիպուած է մահն ալ ընդունիլ: Այն որ կեանքին շատ կապուած է, կը փախչի սիրոյ ճակատագրէն, զայն կը զոհէ ուրիշ կոչումներու: Հետեւաբար, ամէն ինչ որ մեզ կը հասցնէ կեանքի բարձրակէտին, տարփական սիրոյն, տարբեր յարակարծիքով մը, իր հետ կը բերէ նաև մեր կորուստը և մեր մահը աշխարհին մէջ: Սիրող ենթական գատապարտուած է մահուան և անոր կը գատապարտէ սիրուած առարկան: Վականէր այդ մասին մեզի տուաւ սքանչելի երաժշտական յայտնութիւն մը "Tristan et Yseult" երկրորդ արարուածով: Ընկերային առօրեայութիւնը կը ճգնի տկարացնել սիրոյ և մահուան այս կապը. ան կը ջանայ անվընաս դարձնել առաջինը իր կազմաւորութեան հետամուտ ըլլալով: Բայց իրականութեան մէջ, ընկերային առօրեայութիւնը նոյնիսկ կարող չէ նշմարել սէրը: Ան միակ դարման մը կը ճանչնայ մահուան

դէմ — տղարեքը: Որդեծնութեան մէջ, կեանքը անոր կը թուի յաղթել մահուան: Բայց այս յաղթութիւնը որ կը մերժէ ճանչնալ անձը, իր ճակատագիրը և իր յոյսերը, որ տեսական կեանքը միայն կը ճանչնայ, ցնորական յաղթանակ մըն է: Արդարեւ այն որ կը ծնի, գատապարտուած է մեռնելու և ատով կը գատապարտէ միեւնոյն ժամանակ զա՛յն, որուն ծնունդ կուտայ: Արդէն բնութիւնը կ'անդիտանայ ընդհանուր կերպով մը, այս վաւերական յաղթանակին խորհուրդը, որ միայն կրնայ յառաջ գալ գերբնական աշխարհէ մը: Իրենց ամբողջ պատմութեան ընթացքին, մարդիկ ջանացին կոռելի մահուան դէմ, երբեմն մոռացումի օգնութեամբ, երբեմն ալ մեռնելու զինովութեան և տեսլապաշտութեան օգնութեամբ: Եւ այս կոիւէն է որ ծնունդ առին շատ մը հաւատալիքներ եւ վարդապետութիւններ:

Հոգիի բնական անմահութեան իմաստասիրական գաղափարը, հանուած իր դոյացականութենէն (substantialité), ամուլ է, որովհետեւ զանց կ'ընէ մահուան իրողութիւնը: Մեկնելով այս տեսակէտէն, ապականացման դէմ կոիւր յանուն յաւիտեական կեանքին, անօգտակար է: Այս վարդապետութիւնը կը համապատասխանէ ի վերջոյ, բանայնապաշտ բնագոյնութեան մը, ամբողջութեամբ զուրկ եղբրականութենէ: Դպրոցական (scolaire) հոգեպաշտութիւնը լուծում մը չէ անմահութեան և մահուան հարցին, այլ աշխատանոցի հայեցողութիւն մը, որ գերազանցօրէն վերացական է և ոչ կենսական: Նոյն բանն է իտէալիզմին համար, որ անկարող է ոչ միայն լուծում մը տալու խնդրին, այլ նոյնիսկ՝ դնելու զայն: Դադափարապաշտութիւնը, ինչպէս որ կը յայտնուի ան գերմանական բնագոյնութեան մէջ, կ'անդիտանայ անձը. անոր մէջ միայն պաշտօն մը կը տեսնէ տիեզերական ոգիի և գաղափարի. ատոր համար իսկ այնքան քիչ զգայուն է մահուան հարցով:

Արդարեւ մահուան եղբրականութիւնը միայն կարելի է ըմբռնել անձին խորունկ ըմբռնողութեամբ մը, զայն յաւիտեական նկատելով միայն: Որովհետեւ ինչ որ իր արժէքով և իր ըլլալիքով (destination) անմահ է, ատոր կորուստն է եղբրականը: Եթէ մարդուն մահը մեզի անհանդուրժելի

կը թուի, պարզապէս որովհետեւ իր մէջ՝ եղող անձը կը համապատասխանէ յաւիտեանական աստուածային պատկերին և զաղափարին, որովհետեւ անոր մէջ ներփակուած է մարդկային կարելիութիւններուն և բոլոր ուժերուն միութիւնը: Անձը չի ծնիր հորէ մը և մորէ մը, ան ստեղծուած է Աստուծոյ կողմէ: Հոգիին և մարմնին բնական անմահութիւնը չէ տրուած մարդուն, որ յայտ կուգայ սերնդական յառաջագոյութեամբ մը (processus): Մարդս այս աշխարհիս մէջ մահկանացու էակ մըն է: Բայց գիտակից է աստուածային պատկերին, անձին, զոր իր մէջ կը կրէ. գիտէ թէ ինք մաս կը կազմէ ոչ միայն բնական աշխարհին, այլ նաև հոգեկան աշխարհին: Եւ ահա ինչո՞ւ համար ան ինքզինք կը նկատէ որպէս յաւիտեանականութեան պատկանող: Ահա թէ ինչո՞ւ անոր կը տենչայ: Ոչ թէ հոգեկան կամ մարմնական տարրերն են, որոնք յաւիտեանական են և անմահ մարդուն մէջ, այլ աւելի՛ ողեղէն տարրը, որուն գործելութիւնը բանելով անոնց վրայ կը կազմէ ճշգրտորէն անձը, կ'իրագործէ աստուածային պատկերը: Իբր ոգեղէն և անապական աշխարհի մը պատկանող, մարդս անմահ և յաւիտեանական է. բայց ան բնականօրէն և իրողապէս ոգեղէն էակ մը չէ. այդպէս կ'ըլլայ միայն, երբ ոգին յաղթանակէ իր մէջ և իշխէ իր ստորին տարրերուն: Ամբողջականութիւնը և միութիւնը սերած են ոգիի աշխատանքէն, և անոնք են որ կը կազմեն անձնաւորութիւնը: Բնական անհատը տակաւին անձ մը չէ եւ ներգոյ (inhérent) չի գտնուիր անմահութիւնը իրեն մէջ: Բնականաբար տեսակն է միայն անմահ: Անմահութիւնը կը ստացուի անձով, և կը յայտնէ կոխ մը ինպատար այս վերջինին: Գաղափարապաշտութիւնը կ'ուսուցանէ անմահութիւնը անտնձնական կամ գերանձնական ոգիին, զաղափարին և արժեքին, բայց ոչ անձին, որուն յաւիտեանական ըլլալիքը (destinée) զոհուած է ընդհանրապէս անոնց: Ֆիլսոֆէ և Հէկէլ մեզի կուստան օրինակ մը այդ մասին: Այս տեսութիւնը ճշմարտութեան բաժին մը ունի իր մէջ, այն իրողութեամբ որ բնական, փորձառական մարդը չէ որ անմահ է և կը պատկանի յաւիտեանականութեան, այլ ոգեղէն սկզբունքը, իտէալը անոր մէջ: Բայց

իր սխալը անկէ կը հետեի որ այս ոգեղէն սկզբունքը չի կազմեր անձը յաւիտեանականութեան համար, չի պայծառակերպեր իր ամբողջ ուժերը, այլ կը բաժնուի անկէ: Չայն կը թողու ապականութեան և մահուան վերացականօրէն զննելով անմարդկային և անձնական ոգի մը, ստեղծուած և իտէալ երկինքի մը մէջ: Անձը, որ ինքզինք իրագործած է և հասած է ամբողջականութեան (intégralité), անմահ է: Բայց ոգեղէն աշխարհին՝ ան գոյութիւն չունի ինքզինքին մէջ մեկուսացած վիճակով, այլ կապուած է Աստուծոյ, ուրիշ անձնութեան, տիեզերքին (cosmos): Նիւթապաշտութիւնը, դրապաշտութիւնը վարդապետութիւններ են, որոնք կը հաշտուին մահուան հետ, կ'օրինաւորեն դայն, բոլորովին ճգնելով դայն մոռնալ և կազմակերպել կեանքը դամբանավայրերու (sépulture) վրայ: Այս վարդապետութիւնները այսու իսկ տափակ են, զուրկ խորութենէ և լրջութենէ: Յառաջդիմութեան (progrès) վարդապետութիւնը, ամբողջութեամբ զրաւուած ըլլալով տեսակին ապագայով և ապագայ սերունդներու ճակատագրով, ինքզինք բոլորովին անտարբեր կը ցուցնէ անձին եւ անոր ըլլալիքին հանդէպ: Յառաջդիմութիւնը չըմբփոխման (évolution) նման, կը ներկայացնէ անանձնականութիւն մը: Եթէ մահը անհաճոյ իրողութիւն մըն է տեսակին համար, որ կը յառաջդիմէ, չէ՞ սակայն ան այս վերջինին համար ո՞չ խորունկ եւ ո՞չ եղբրական, որովհետեւ անմահութիւն մը կը վայելէ: Մահը անձին համար միայն խորունկ և եղբրական է: Աւելի զարգացած վարդապետութիւններուն մէջ է որ գոյութիւն ունի մահուան հանդէպ համակերպումը և անոր հետ հաշտեցումը: Մահը, անոնց մէջ, իր եղբրականութեան մէջ ըմբռնուած է. բայց անձը, բոլորովին զիտակցելով հանդերձ ինքզինքին, չունի ոգեկան ուժը անոր դէմ կոռուելու և դայն յաղթելու: Ստոյիկեանութեան և Պլուտոսականութեան կեցուածքները անկարող են մահուան առջև, բայց աւելի ազնուական են քան թէ սերնդական տեսութիւնները, որոնք դայն զանց կ'ընեն ամբողջութեամբ: Հոգիին կեցուածքը մահուան նկատմամբ միշտ տխուր է և մեկամաղձոտ: Անոր մէջ կը զգացուի յիշատակի կարօտը, անկարող

անցեալը վերակենդանացնելու: Փալով նախաբիրատոնական կեցութեան, ան կը յայտնէ համակերպութիւն մը ճակատադրին առջեւ, որ իր հետ կը բերէ անխուսափելիութենէն մահը: Միայն ոգի'ն, քրիստոնէութիւնը միայն կը շահի այս յաղթանակը:

Անձնական անմահութեան գաղափարը օտար էր հին իսրայէլի ժողովուրդին: Սենք զայն չենք գտներ Հին Կտակարանին մէջ: Անձին գիտակցութիւնը տակաւին չէր արթնցած. միայն կար ժողովուրդին անմահութեան գիտակցութիւնը, այսինքն՝ տեսակներ: Յորի գիրքին մէջ է որ կ'երեւայ առաջին անգամ անձին ըլլալիքին եւ իր եղբրականութեան գիտակցութիւնը: Քրիստոսի գալուստը կանխող հելլենական դարաշրջանին և Յուդայականութեան կրօնական գիտակցութեան մէջ միայն ոգեղէն տարրը ինքզինքը կ'ազատագրէր բնապշտական տարրին տիրակալութենէն: Սենք ներկայ կ'ըլլանք հոս անձի ազատագրման մը, որ կ'ըլլէր ժողովրդական և սերնդական կեանքէն, որուն մէջ էր նախապէս ընդխառնում: Բայց անմահութեան գաղափարը միայն ինքզինքը կը յայտնէ ճշմարտօրէն Յոյներուն մօտ: Եւ հոն իր դարգացումը եղականօրէն հրահանգիչ է: Ոկիւրը, մարդը նկատուած էր իրրեւ մահկանացու էակ մը. այն չափով որ գերմարդկային, այսինքն աստուածային սկզբունքը կը յայտնէ անոր մէջ, նոյն չափով ալ իր անմահութեան գաղափարը կը սկսի երևան գալ: Ի սկզբան, հասարակ մահկանացուները չեն որ անմահ են, այլ կ'իսաստուածները, հերոսները, գեները: Մարդուն մահուան կապուած պատող տխրութիւն մը գոյութիւն ունէր Յոյներուն մօտ: Իրենց ողբերգութիւնը և իրենց բանաստեղծութիւնը առօրէն թաթաւուած են: Մարդկայինին մահկանացու ըլլալու և աստուածայինին անմահ ըլլալու սկզբունքները, այսպէս գտնուած իրարմէ, իրարու կը միանան միայն հերոսներուն, գերմարդերուն մէջ: Ոչինչ աւելի զգալի է քան վախճանը մարդուն, որ գատապարտուած է իջնելու շուքերու ստորերկրեայ թաղաւորութեան և համակերպելու իր բախտին անողորմութեան: Յոյներու մասնաւոր տխրութիւնը որ կը բացակայի աստուածաշնչական ըմբռնումէն, յառաջ կուգայ անկէ որ անոնք գտած

ըլլալով մարդկային սկզբունքը, չէին կրցած միացնել զայն աստուածայինին: Այսպէս է որ բերուեցան հաւատալու թէ չծնիլը աւելի արժէք ունէր մարդուն համար: Այստեղ Հնդկաստանի բնազանցական յոռետեսութիւնը չկայ, որ մէկզկէ կը նետէ մարդը, և աշխարհի մէջ խարկանք մը կը տեսնէ, այլ մարդկային տխրութիւն մը որ իրականութիւնը կը տեսնէ թէ՛ մարդուն և թէ՛ աշխարհին մէջ, որովհետեւ Յոյները գերազանցօրէն իրապաշտներ են: Բայց իրենց հանճարը չկրցաւ տանիլ երկար առնալ այս հակադրութիւնը մարդուն վախճանին և աստուածային վախճանին միջև: Ասոր համար, մարդուն անմահութեան համար կոխ մը ամէն զինով տնհարմեցտ եղաւ:

Յունաստանի զիցարանական և կրօնական գիտակցութեան մէջ աստուածային անմահութիւնը յայտնուած էր զուգահեռաբար մարդկային անմահութեան: Այսուհանդերձ մարդուն մտածումը կրնար հաղորդուիլ այդ անմահութեան, ձեռք բերելու համար զայն և բարձրանալու համար մինչև անոր: Այդ է նիւթը խորհուրդներուն, Որփէականութեան, Պղատոնի իմաստասիրութեան: Մարդկային հոգին ունի աստուածային տարր մը, որ պէտք է ազատագրուի նիւթին տիրակալութենէն: Այն առնել հոգին կը շահի անմահութիւնը: Բայց այդ շահը կը յայտնէ լքում մը, և չիցուցներ ստորին նիւթական աշխարհի պայծառակերպութիւն մը: Անմահութիւնը ոգեկան է և գաղափարական: Անմահ է միայն ինչ որ կայ իրերու բնազանցական բնութեան մէջ, ուրիշ խօսքով մահը և ապականութիւնը պարտուած չեն: Ըստ Որփէական զիցարանութեան, հոգին կ'իջնէ մեղաւոր և նիւթական աշխարհին մէջ և յետոյ կը պարտաւորուի ազատիլ ինքզինք անկէ, որպէսզի ինքզինքը իր ոգեղէն հայրենիքին մէջ մօցնէ: Այս զիցալէպը, որ յարաբերութիւն ունի հոգիի ծագման և վախճանին հետ, մին է մարդկութեան ամենախորունկներէն. և ան է որ բանեցուց այնքան մեծ ազդեցութիւն մը Պղատոնի վրայ, զոր կը գտնենք մասնաւորաբար «Փիդոն»-ին մէջ: Ասոր կապուած է վերամարմնացումի (réincarnation) հին վարդապետութիւնը, որ փորձուած հազուադէպ ճիգերէն մէկն է բռնելու համար հոգիին ըլլալիքը իր անցեալին և իր ապագային մէջ, իր ծննդաբանութեան և իր վախճանաբանութեան մէջ:

(Ծանոթութիւն)

ՊԵՐՏԻԱԼԵՅ

Թարգ. Կ. ՍՐԿ. ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Ե Ր Բ Ե Մ Ն

Երբեմն իմ մէջ ես կ'որոնեմ,
 Մըքին, նըրքին եւ խուսափուկ
 Աւանտներն՝ որոնց մէջէն
 Ճամբու դրի շաւ սիրելի
 Մասեր փրբթած իմ խորհերէն:
 Մութին ինկան կաթիլ կաթիլ,
 Օրերն աղբուր ու միամիտ
 Պատանութեան:

Յետոյ անդարձ թրուան, գացին,
 Հաւերն ոսկի երազներուն,
 Լեւան ետին ժամանակին:

Այսպէս է կարգն այս աշխարհին:

Տարիներու ցեցը կերաւ,
 Աստի՛ն ընտիր ու նըրբահիւս
 Ու նըկարէն
 Իմ հաւաստին:

Եւ օրերու աւագին մէջ
 Ինկան անձայն՝
 Սուրբ փրբանքներ,
 Զոր կը պահէ երբեմն հոգին,
 Գաղտնի նոյնիսկ իրմէն, կեանքէն:

Սիրսս էր բարի,
 Ու բաւեցի հոգին իմ պարզ
 Բոլոր մարդոց
 Հեռու մօտիկ:

Ու չեմ ցաւիր այս ամէնուն,
 Զի հարուստ է
 Մարդը չափովն իր տրածին:

Ու չեմ ցաւիր այս ամէնուն,
 Զի հոգիին վըրայ առկախ
 Կը պըլպըլայ շողքը անմահ
 Յիշատակին այդ ամէնուն՝
 Երէկուան պէս բարձր ու անոյց,
 Որ վեր կ'առնէ զանոնք նորէն

Նըման լոյսին՝ որ չի մեռնիր
Երկրի բոլոր խաւարներէն :

Զունիմ ես ցաւ
Ինձմէ փախչող այդ բոլորէն ,
Երակներէն իմ հեղեղուած՝
Դաւոսին վըրայ երազներուս ,
Ակօսին մէջն իմ սէրերուն ,
Զուրերն ի վար պատահաններուն :

Գիրն այսպէս է
Ապրումներուն մեր ամէնուն :

*

Կըսկիծ մը կայ որ չի մեռնիր ,
Այսօր առաս մահերէն վերջ՝
Դամբարանին վըրայ սրտիս .
— Պատկերն է ան
Ինձմէ բըխած՝
Հէնքը հագած այն երազին
Զոր բաժնեցիմն :
Տըղայ մըն էր
Հէնքը հագած իմ հոգիին :
Երկարեցի ձեռներս անոր
Ու բաժնեցիմն հաւասք ու սէր ,
Հաց ու ժըպիս ,
Տըսմութիւններն այս աշխարհին :

Դեռ երէկ էր որ ան զընաց ,
Գընաց անդարձ ,
Թէեւ ներկայ շուրջս ամէն տեղ ,
Կը լըսեմ ձայնն ու կը նայիմ
Աչքներուն ,
Բայց ա՛լ օտար ու տարագիր :

Տըխուր՝ կ'ըսեն , թաղել մասերն
Փըրթած խորունկ մեր ալիներէն .
Բայց չէ ըսուած չափը ցաւին ,
Մահէն առաջ մահն երբ կ'իջնէ
Բարեկամ զոյգ հոգիներուն .
Որ մեզ մեզի դէմ կը բաժնէ
Եւ իրարու
Անծանօթներ մեզ կը թողու :

ԵՂԻՎԱՐԴ

ՄԵՌԵԼՈՑ

Ա.

ՈՂՋ ՄԵՌԵԼՆԵՐՈՒՄ...

... Եւ գիշերներն ալ ինծի մեռելներն իմ կ'այցելեն.

Աստուածային լրջութեամբ, խորհրդաւոր մեռելներ.

Մինչ՝ գերեզման մը աղուո՛ր՝ յիշատակներն իմ կ'ըլլան,
Որուն շունչին մեծնալու ես իմ հոգին կը բանամ...:

— Մին հոգին է՝ որ ծընաւ իմ բարութիւնը սէրով...

Միւսը ուզեց որ ճիւղիմ, եւ աղեց աչքս փայլուն...

Մէկն ալ ծաղկիլը ուզեց հրպարտութեան մ'ինձմէ ներս.

Ու դեռ ուրիշ մ'ալ շարժեց փափկութեան ջիղն հոգիիս...

Գերեզմանոցը վաղուց ունի սահման մ'ինձմէ ներս.

Բայց մարդ տեսնէ երբ այսպէս իր մեռելներն անոր մէջ,

Ամէն մէկը մէկ մայրի, ամէն շրջուկ հետ մը նոր,

Գերեզմանոցն՝ հոգիի մ'ամբողջ գոյները ունի...

Այցելուներս՝ հիմա, միսէ փրկած հոգիներ,

Այնքան ինծի իրական կը մօտենան մութին մէջ...:

Բայց կը գրգռեմ, կը շոյեմ հոգին որ լուրջ ըրաւ զիս...:

Իմ մեռելներն արցունքով վերածուեցան հոգիի.

Գերեզմանոցը զանոնք ըրաւ հոյրեր սիրազեղ,

Որ հրնուանքով ես իրենց բանամ դուներն իմ ամուր...:

1943

ԱՆԵԼ

ԻՏԷՍԼ

Լոյսը ինչպէս նեփ ներմակ

Շունչըդ է որ այս առօր

Նորէն կը զգամ կը շրջի

Պարտէզին մէջն իմ սրբին

Որուն բնակիլը եղար,

Եւ ուր հիմա երկիւղով

է որ կ'ուզեմ քեզ պահել

Մասներուն սակ իմ սիրոյս.

Ձի այդ սրբին մէջ քիչ քիչ

Ձը յայտնուած ցաւ մը, միշտ

Իր վերադարձը կ'ընէ...:

ԱՆՏԻՇԱՏ

1943

ՄԵՌԵԼՈՑ

Գ.

ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ ՍԳԱԽՈՐ...

Այլերն իր խիստ ան բանար, ու տեսնէր շարք միայն.
Փրթած իրմէ կեանքներուն սեւեր հագնիլը խորհուրդ.
Տրտում՝ անփորձ հոգիներ... ինչպէս սակայն, կարծր, ցուրտ
Կեանքէն իջնող այս ցաւին եւ մըտերիմ ալ այնքան...:

Անցնողն արցունքը սիրէ՝ իր ետեւէն, իրեն հետ
Կեանքին բախիծը հագնող հոգիներուն արժապետ:
Մեռնողը կոյս մ'է սառած, անհրապոյր, անարեւ...
Մեռնողը սիրտ մ'է փայլուն, յաւերժութեան մէջ ինկած...:

Ցաւէն դեղին այն զրոյսն զիսնար խորհուրդը այս մեծ.
Գիտնար հրնուանքը անհուն, կեանքին բացուող հոգիին...,
Երակներուն իր վիշտ, փալէր արիւնը նորէն...:

Մահը կամուրջ մ'է, հոգի, միջեւ բացուած կեանքներու:
Անկէջ ըսկիզբ մը լոյսի, ուր հոգիներ կը վառին:
Աստուածներու փառքին մէջ մահը ժրպիտ մ'է խորունկ...:

1943

ԱՆԵԼ

ՄԱՅՐԻՆԵՐՈՒ ԹԱՅ ՇՈՒՔԻՆ...

Մեղմիւ՝ անձրեւ՝ երկինք մը գործ մաղելէն...
Դառն ու ծաղիկ, կանաչ դողեր ալ կ'առնեն.
Երգը հովին՝ մերթ այնպէս թաց ու տրտում...
Ծառեր բարի՝ արտասուելէն կ'օրօրուին...:

Լուրջ՝ կը փալեմ, մայրիներու թաց շուրթին,
Լեցուն այնպէս, երգին ինչպէս է հոգին...
Երգեր տրտում՝ իմ օրերուն փաղցրութեամբ,
Ծառերէն վար, իմ երթներուն վրայ կուգան...:

Թաց հովերու, գործ ծառերու երկրնքին
Ինչ փաղցր է, փաղցր, մենութեան երգն այս նոր,
Երբ քեզ բերէ՝ հոգիներէն հեռաւոր,

Սէր-օրերու ըստեր նայուածքը լրոյն...:
Ու կը սիրեմ փալել այսպէս՝ յոյսով հին,
Նոր ու տրտում մայրիներու թաց շուրթին...:

1943

Ա.Լ.Ի.Ք

ՊԱՂԵՍՏԻՆԱԴՐԱԿԱՆ

ՍԱԼԱՀԵՏՏԻՆԻ ԱՄՐՈՑԸ

ՍԻՆԱՅԻ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ՄԷՋ

- Ա. — Ամրոցին ընգնանուր ցկարագիրը.
- Բ. — Ամրոցին մասնաւոր ցկարագիրը.
- Գ. — Ամրոցին յիւսանակարանները.
- Դ. — Ժամանակակից անցիւր:

Ա. — Ամրոցին ընդհանուր նկարագիրը.
Սինայի անապատին ընդարձակ հարթու-
թեանց (plateau) վրայ, մօտաւորապէս ինը
դարերու հնութեան մը տակ, դեռ կը հե-
ծեն աւերակները Քալաթ Կիլիսի կամ ձիւ-
սիի ամրոցին: Անապատին պէտէվինները
այսպէս կը կոչեն այս հնաւուրց ամրոցը,
անուանովը այդ շրջանին մէջ բաւական հազ-
ուադիւտ եղող բոյսի մը՝ *calotropis procera* (*),
որ սակայն առատութեամբ կ'աճի շրջակայ
էլ-Արիւշի մէջ և որ շատ աւելի տարածուած
բոյս մըն է Արաբական անապատի հարա-
ւային շրջանին կամ եգիպտական Սուտանի
մէջ:

Կիլիսի բառը, արդարեւ, իր արմատով և
ածանցեալ ձևերով, յատուկ է վերոգրեալ
երկիրներուն և արդէն խնդրոյ առարկայ
բոյսը յատկանշելու համար, Հապէշները:

(*) *Calotropis procera* կը պատկանի *Asclepiadaceae*ներու ընտանիքին և յատուկ է Պէնկալայի,
ժովեղերեայ Հնդկաստանի և Պարսկաստանի կը
գտնուի նոյնպէս եգիպտոսի և հիւսիսային Աֆ-
րիկէի մէջ՝ որ անոր արմատին կեղեւ տեղա-
կան չուկաներու մէջ կը ծախուի: Ունի անկա-
նոն հատուածներ, կարճ, տափակ կամ թեթե
կերպով բոլորածն, արտաքին երեսը ռունկի
նմանութեամբ, զորը զեղնադոյն: Երկայնքի
կտրուածքին վրայ մատնէքաւոր է: Հոտ չունի,
բայց ունի բարկ ու լեղի համ մը: Խոտային-
ներու կարգէն երկարակեաց բոյս մըն է: Եւստի
պտուտակաւոր: Ծաղիկը քրտնաբեր է: Ինչ
թերթերով և երկթերթ իգայով:

Կեղեւը պարունակելով ալքալակերպ մը կամ
mudarine, ինչպէս նաև ուտանային բազակցու-
թիւն մը և լեղի հիւթ մը, վերոյիշեալ երկիր-
ներու բնիկները զայն կը գործածեն տեղական
ղարմանումներու մէջ, եռացնելով ու գործածե-
լով իբր քրտնաբեր և ֆրանկախոյ հակազգող
մը (Traité de Matière Médicale: par le Docteur
L. Reutter, de l'Université de Genève. էջ 200):

Ինչպէս նաև պենա լեզուախումբի ցեղերը՝
ինչպէս Ապապտէնները, Պիլարէնները,
Պէնի-Ամէնները և այլն, միննոյն բառը կը
գործածեն: Իսկ արաբերէն խօսող պէտէ-
վինները նոյն այս բոյսը կը ճանչնան աւետ
(عش) անուանով: Թիւրքերի մէջ պենա
լեզուի յատուկ այս բառին անապատելի և-
բեւուր ինքնին բաւական պիտի ըլլար կաս-
կածելու՝ թէ արդեօք ցեղալին յարաբերու-
թեանց խնամութիւններ գոյութիւն չու-
նէին Հապէշներու և Սինայի միջև և թէ
արդեօք Ամմոնիոս և Սուբբն Նեղոս զայս
չէին հաստատեր, յիշատակելով Դ. դարու
վերջերը (Բ. յ.) Պիլմեաններու արշաւանք-
ները Սինայական թերակղզին մէջ:

Հոտ ամէն հաւանականութեան, ամրո-
ցին Քալաթ Կիլիսի իր անունը կը պարտի
իր մերձականերուն վրայ աճող այդ բոյսե-
րէն մէկուն, այն դարուն՝ երբ Պիլմեան-
ները Սինա կ'արշաւէին: Մնաց որ պէտէ-
վինները շատ յաճախ իրենց երկրի և զա-
ւառի անունները կը կոչեն նոյն այդ շրջ-
անի մէջ աճող հազուադիւտ բոյսերու ան-
ունով:

Սինայական այս ամրոցին կարեւորու-
թիւնը և դիրքին ընտրութիւնը կարենալ
յատակ կերպով ըմբռնելու համար, անհրա-
ժեշտ է նկատի առնել երկրին հողագրու-
թիւնը: Սուէզի պարանոցը կը ներկայացնէ
տափարակ գետին մը, հազիւ ծովի մակե-
րեսէն վեր և որ համանուն ծովախորշին
անմիջական եղերքին վրայ տարածուող
եգիպտական հարթութիւնները կը բաժնէ
Սինայի անապատէն: Համալսով կերպով
դէպի արեւելք ձգուած, Սինայի անապատը
Արաբիայէն բաժնուած է իջուածքով (de-
pression) Մեռեալ ծովուն՝ որ բնական շա-
րունակութիւնն է Ազապայի ծոցին, այն-
պէս որ Սինայական թերակղզին միաժա-
նակ եգիպտոսէն ու Արաբիայէն անջատ-
ուած, կը ներկայացնէ միահարթ տարա-
ծութիւն մը:

Բուն Սինայի անապատը կազմող իր
հարաւային մասը իսկապէս կրանիդային է
և կնայսային, զիւրաւ մատչելի ձորերով
հեղեղատուած, որոնք իրարու կը միանան
բազմաթիւ բանուկ ճամբաներով: Հիւսի-
սային կողմը նուախիական աւազաւառերու
մէջ մխրճուած հողազրային իջուածք մը,
անապատը կը բաժնէ կրային սարահարթէն՝

որ արագորէն կը հասնի ծովի երեսէն մինչեւ 1800 մեզր բարձրութեան մը՝ որ ապա աստիճանաբար կը ցածնայ ու յետոյ անջատ՝ բայց ցցուն սարաւանդներով կ'անհետանայ գէպի հիւսիս։ Կրաքարային այս չոր ու խորտուրտ ու դարձաւոր սարահարթը իր հովիտներուն ամայքներովը հակասութիւն մը կը կազմէ Սինայի աւելի դալարուտ և հետեւաբար աւելի բնակուած կրանիդային գաւառին հետ և այս իրողութեան համար է որ Դին անունով կը կոչուի այս գաւառը, մոլորում իմաստով, և որ պէտէվիներու լեզուով կը նշանակէ անկէ։ Դիւ-գաւառը գրեթէ ամբողջովին չորցուած է Ուատի էլ-Արիշի աւազանով՝ որուն գլխաւոր ձորահովիտի ջուրերը կը հոսին գէպի Միջերկրական, էլ-Արիշ քաղաքին մօտը։

Թէ՛ արեւելքէն և թէ՛ արեւմուտքէն, պիտիկ ձորեր կը կտրատեն սարահարթին չոր եզերուածքը, որոնցմէ երկուքը եզիպտական զառիվարին վրայ իրենց կիրճերով կը շղթայուին Ուատի էլ-Արիշի հետ. աւելեւեան կողմէն Ուատի Սատրը՝ որ կը բացուի Սուէզի ծովախորշը եզերող փոքրիկ դաշտավայրին մէջ, և հիւսիսէն Ուատի Ռահան՝ որուն դարձուածները ճամբայ մը կը գտնեն միենոյն դաշտավայրին մէջ՝ բայց Սուէզի հանդիպակաց կողմը, ուր հասնելուն կ'առնէ Ուատի Մ'պաուք անունը։ Սարահարթին եզերուածքը կտրող բոլոր ձորերուն պէս, այս երկու ձորերն ալ խորադիր են և դարափնեայ, որոնց յատակները ծածկուած են ժայռային բեկորներով և ուրիշ կ'անցնին ուղտերու կածանները, գէթ մատչելի մասերուն մէջէն։ Շատ յաճախ, կողմնակի փոքրիկ ձորերը իրենց սարաւանդներովը ու գետամէջերու խափանուած ըլլալովը, անանցանելի կը թուին։

Ամբողջ երկիրը ամայութիւն մը կը ներկայացնէ և հազիւ թէ ամէնէն դարափնեայ հովիտները բաւարար չափով արօտավայր մը կը ջամբեն ոչխարի ցանցառ հօտերուն։ Ընդհակառակը, սակայն, ջուրը բաւական առատ է. ասով հանդերձ օրուան մը ճանապարհ քաշելու է, Ուատի Սատրի կամ Ճէպէլ Սոմարի մէջ, բաւարար քանակութեամբ ջուր գտնելու համար։ Սակայն և այնպէս, գաւառին յարաբերաբար յաճախակի անձրևներէն յետոյ, ձորերուն կրախառն ու կաւային յատակներն ու դարափ-

նեայ մասը, մինչև չորնային, գէթ քանի մը շարաթ, ջրակոյտեր կը ձգեն, որոնք պէտէվիներուն համար կը դառնան նախախնամական բարիք մը։ Դալով արուեստական հորերուն, ասոնք ձորազիններու կաւուղ տեղերուն մէջ կոշտ կերպով բացուած ծակեր են միայն, որոնք կը խորանան ու կը լքուին երբ ջուրին երեսը ցածնայ։

Այսպէս ուրեմն Դինը աշխարհագրական միացման կէտ մըն է եզիպտոսի և Արաբիոյ միջև։ Միջերկրականի ծովափէն զատ, ամբողջ երկրին գործածական ճամբաներն են՝

1. Մեռեալ ծովէն գէպի վար, Աքապայի ծովախորշը իջած ճամբան, իրր վերինն շարունակութիւնը։

2. Ուատի էլ-Արիշը՝ որ կը մանէ Դինի և Սինայի մէջ։

3. Սուէզի ծոցին ծովեզերքը և Սատր ու Ռահա երկու ձորերը՝ որոնք Սինան կը միացնեն Սուէզի նաւահանգիստին, և վերջապէս՝

4. Մեքքէ տանող ուխտաւորներու ճամբան Դինի մէջէն ձգուած, Սուէզէն գէպի Աքապա։

Արգարե, Քալադ Կինտի անունով ծանօթ էլ-Արիշի այս ամրոցն է որ պիտի հսկէր Միջերկրական ծովեզերքի ճամբաներուն։ Ուրիշ ամրոց մըն ալ, սակայն, որ կը զարդարէ Աքապայի ծոցին կղզեակը, Փարաւոնի կղզի կոչուած (Ճէզիրէդ Փարաւոն), կ'իշխէ ծոցին և Աքապայի իջուածքին, այս վերջին քաղաքէն 15 քլմ. հեռաւորութեամբ։ Ասիկա Graye des Croisés կոչուած կղզին է՝ զոր L. de Laborde գտաւ 1834ին և որու մասին հաղուագիւտ տեղեկութիւններ միայն ունինք, շնորհիւ յիշեալ Փրանսացի ուղևորին։

Կը մնար ուրեմն հսկել մեծ ու բանուկ ճամբաներուն վրայ և այս նպատակաւ ահա ընտրուած էր Քալադ Կինտի տեղը։ Ասկէ կը հետեւի որ այս հնաւուրց ամրոցը կը գտնուի իրր ճամբայ գործածուած երեք ձորերու իրարու հանդիպած կէտին վրայ, որոնք են՝ Ուատի Սատր, էլ-Արիշ և Ռահա և թէ ամրոցը, իր զիրքովն ու բարձրութեամբը կ'իշխէ առաջին երկուքին վրայ։ Ուխտաւորներու բանուկ ճամբան ու Սուէզի ծոցին ծովեզերքը հազիւ թէ օրուան ճամբու հեռաւորութեան վրայ են նոյն ամրոցէն. ասկէ կը հետեւի՝ որ Սուէզի բոլոր

ճամբաները ամրոցին ուղղակի հսկողութեանը տակ են և թէ վերը յիշուած երկու ամրոցներէն այս մէկն է որ կը տիրէ ամբողջ Սինայական թերակղզին վրայ, մինչդեռ ձէզիրէզ ֆարաունը կ'իշխէ ծովուն վրայ, Աքապայի ծոցի կողմէն:

Սուէզէն Քալազ կ'ինտի կարելի է հասնիլ երկու առանձին ճամբաներով. մին՝ Ուատի Ռահայէն, որուն ոլորտները դարձնուած են բոլորովին անմատչելի ուղիահայեաց կողերով եւ Ուատի Սաորը, նուազ զիւրաւ անցանելի, բայց թէ քիչ մը աւելի երկար: Այս երկուքէն առաջինը կը հարկադրէ տասնըննգ ժամու ճամբայ մը, մինչ միւսը կարելի է կտրել մօտաւորապէս քսանըննգ ժամէն:

Ռահայի հարթութեանց կտրուածքը՝ որ գէպի արեւմուտք և գէպի Ուատի Սաորի եզերքները շատ կանոնաւոր է, քանի՝ մօտենանք Ուատի էլ-Արիւնի, ա՛յնքան կը ծամածռի իր վերին մասին վրայ: Այս հարթութիւններէն կ'անջատուին ժայռային շատ մը լեռներ, երկրին ընծայելով երկրաբանական մասնայատուկ զրուծիւն մը ու լեռներէն ամէնէն կարկառուն մէկ մասին վրայ է որ կառուցուած է Քալազ կ'ինտի ամրոցը: Մօտաւորապէս մէկ քլմ. երկարութեամբ անցք մը ամրոցը կը կապէ հարթագետնին՝ որուն բարձրագոյն գագաթը 695 մեդր է ծովէն, իսկ ամրոցինը՝ 645 մեդր: Եւ որովհետեւ ամրոցին ստորոտը ծովէն 510 մեդր բարձր է, կը հետեցուի ուրեմն որ իր շուրջի հողէն ունեցած նուազագոյն բարձրութիւնը 135 մեդր է:

Այս ցցուածքին ծայրը քիչ մը լայն է և կը ներկայացնէ շուրջ երեսուն մեդր բարձրութիւն մը, կազմելով փոքրիկ հարթութիւն մը՝ որուն շրջապատին վրայ է որ կառուցուած է ամրոցը և որուն արեւելեան և հարաւային կողերուն կրաքարային խաւերն ու խարխիւի մարնային զիրտերը անմատչելի կը դարցնեն ամրոցը, մէկ կողմ միայն խոցելի դարձնելով, ուրկէ հաւանաբար լրացած ըլլալու են ամրոցի շինուածքները: Վեց մեդր երկար ճակատի մը վրայ և հիւսիսային պատուարի ամբողջ երկարութեամբ կտրատուած ժայռը ո՛չ մէկ կերպով յարձակողին զիւրութիւն կու մէկ կերպով յարձակողին զիւրութիւն կու տայ ամրոցը գրաւելու: Ամրոցը կառուցանելու համար տեղը հարթելով զիւրուած

հողը զիւրութեամբ ծառայեց շինութեան աշխատութիւններուն և այս կերպով պարսպին գետնէն վեր բարձրութիւնը զիրքին համեմատ հասաւ 6-11 մեդրի: Երկու ուղղութեամբ կտրատուած այս աշխատութիւններուն միջև է որ ընտրուեցաւ ամրոցին մուտքը՝ ուր կը հասնին թէ՛ Ռահայի սարահարթէն եւ թէ՛ արեւմտեան կողմի զժուարին նեղ ճամբէն:

Գտնուէն ներս կը բացուի ոչ շատ հաստ պատերով պաշտպանուած կամարակապ քառակուսի անդամտակ մը: Քանի մը աստիճան ելլելէ յետոյ կու գայ երկրորդ դուռ մը, որ նոյնպէս կը բացուի առաջինէն քիչ մը փոքր երկրորդ անդամտակի մը վրայ, որուն խորքը կը տեսնուի պարսպին զրլխաւոր դուռը հանող բոլորչի պղտիկ սանդուղ մը: Այս կերպ պաշտպանուած զրլխաւոր դուռը դրուած է կէս մեդր թանձրութեամբ հիւսուած պատի մը մէջ. դուռը ներկայիս մասամբ փլած է: Պարսպին մօտ փոքր պատուհան մը կը բացուի գէպի դուռ: Պարսպին ներքնամասի հողը բաւական հարթուած է և շինութեանց առեն ժայռը այնպէս մը օգտագործուած է որ կարելի է ըսել թէ ամրոցը նստած է բնական այդ նոյն ժայռին մէջ, ինչպէս է պարզան Հալէպի, Հոմսի և նման այլ բերդերու համար: Պարսպի կոնակին վրայ շինուած են բնակարաններն ու կենդանիներու յատուկ ախոռները. մինչդեռ զինուորական կարեւոր շէնքերը կը գտնուին ներքին պարսպապատ երկրորդ գաւիթին (atrium) մէջ: Դէպի ներս, նախ և առաջ կը տեսնուի գետնայարկը ամբողջովին ժայռին մէջ փորուած քառակուսի շէնք մը, որ կա՛մ ջրամբարն էր և կա՛մ բերդին մասանը: Ասոր կից բարձրացած է ընդարձակ և լաւ կառուցուած տուներու շարք մը՝ որ հաւանաբար իւր բնակարան կը ծառայէր բերդի հրամանատարին: Բնակարանի ձախ կողմէն պատ մը կ'երկարի որ գէպի հարաւ կը լայննայ ու կը խառնուի գէպի հիւսիս երկարած մզկիթի մը պատին հետ: Մզկիթին կիցն է կարեւոր շէնքերու ուրիշ խումբ մը, որ նոյնպէս գէպի հիւսիս կ'երկարի և իրենց խնամուած շինութեանէն գտնելով կարելի է ըսել որ հոն կը բնակէին կարեւոր անձնաւորութիւններ: Ամրոցին այս մասը կը կազմէ միահարթ տանիքի մը պէս բարձրա-

ցած հանրային պղտիկ հրապարակ մը, որ իբր զաւելի կը ծառայէր երկրորդ մզկիթի մը: Այս հրապարակին մէջ էր որ հաւանաբար ամոցին պահակախումբը իր առանձնական կամ հաւաքական աղօթքը կ'ընէր, վասն զի անոր արտաքին պատին մէջ պըղտիկ վրայէ մը դրուած էր՝ որուն առջև ամէն հասնող կրնար զիւրութեամբ աղօթել: Եւ այն տեղւոյն պատին վրայ հաստատուած փոքրիկ կատար մը իբր մինարէ կը ծառայէր և ուր կարելի էր ելլել նեղակ սանդուղով մը: Մեծ մզկիթին ամբողջ տարածութեանը տակ ու բոլորովին գետնափոր, չինուած էր բերդին ընդարձակ ջրամբարը: Դաւելի միւս կողմը կը գտնուէին չորս կողմը պարիսպով պաշտպանուած շատ կանոնաւոր խոռոչներ, որոնք ամբոցին ամէն տեսակ սնունդի մթերանոցներն էին:

Շէնքերու այս ամբողջութիւնը մեծագոյն մասով փլած է, բայց անոնց դիրքը ընդհանրապէս կը մնայ անաղարտ, կարելի դարձնելով յստակ վերակազմութիւնը ամբողջ ամբոցին, ի բաց առեալ պարիսպի ներսի երեսին կռթնած մասնաւորներու ընակարանները, թէև ասոնց ութնէն տասը հատին յատկազօր կարելի ըլլայ զիւրութեամբ հանել, գլխաւորաբար արեւմտեան պատի շարքին վրայ եղողները:

Թարգմանեց

ԱՐՏԱԽԱԶԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

(Շարանակէլ)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԱՍՏՂԵՐՈՒ ՏՍԿ...

(ՔԵՐԹՈՒԱՄՆԵՐ)

ԳԵՐՐԳ ԶԷՔԻՃԵԱՆ

Գահիրէ 1931-1941

Քերթողներ կան, որոնք լաւ աստղի տակ ծնած են և ուրիշներ՝ որոնց աստղը երբեմն իրենցմէ առաջ և երբեմն վերջ փայլած է. չեմ գիտեր թէ ասոնցմէ ո՞րն է Գ. Զէքիճեանը, բայց իրողութիւն է որ ինք «Աստղերուն Տակ» գրած է, ու այս պիտակ խորագիր մը չէ, վասնզի հատորը լեցնող քերթուածներու մեծ մասին վրայ երկինք մը կը բացուի յաճախ. և միշտ աստղեր է որ վար կ'իյնան կամ կը սքողուին ամպերէ: Զէքիճեան զգայուն է, իր հոգերկնքին վրայ կեանքի սովորական երեւոյթներն անգամ փոխի ի փոխ կը թցնէ իր կայծերէն, ասելի քան ընդարձակելու յուշերու և իղձերու իր կախածը: Կը պատկանի Սփիւռքի յետ-պատերազմեան այն քերթողներուն, որոնց մտքին վրայ տիրական կը մնան զեռ նախապատերազմեան ցեղային ու զգացական հրամայականները, առանց սակայն հոգաւորութեան և ոսկեղօծ վսեմացումներու: Իրականութեան երազայնացում մը, և ասիկա հասկընալի է ամէն իողմերէ մերժուած պատրանաթափ հոգիներուն համար, երբ մեր մէջ աւելի քան քսան տարի է որ կը ծալուին ինչպէս մեր երազի, նոյնպէս՝ մեր ճակատագրի կարմիր դրօշները:

Եթէ Սփիւռքի բանաստեղծութեան յղացքին մէկ երեսը նկատենք Ս. Սահակեանն ու նմանները և ուրիշ մէկ երեսը Թօփալեանն ու Սարափեանը, որոնք հազիւ նշմարելի իրենց ահօսը ջանացին բանալ հայ գրականութեան մէջ, տեղ մը գրաւելու փափաքով, բաղձալի տաղանդներ չունեցանք. որուն բուն պատճառը ես կը կարծեմ թէ վեր կը մնայ այն բոլոր վիճակներէն, որոնք առհասարակ իբրեւ շարժառիթներ յառաջ կը բերուին՝ բացատրելու համար գէթ այս մարդին մէջ խնդրական մնալու սահմանուած իրողութիւնները: Ձենք ժխտել անշուշտ հաւատքի, հոգի և ցեղային ազդակներու զերը, սակայն բանաստեղծը այն բոյսն է որ միայն լոյսի եւ ջերմութեան մէջ չէ որ կ'ածի՝ այլ նաև չութեան: Արուեստն ու կեանքը չեն հերքեր զիրար և իրարու հետ սերտ առնչութեան մէջ են, սակայն ճշմարիտ արուեստագէտը միշտ վեր է կեանքէն: Մարդիկ շատ յաճախ կը ծնին ցեղային առհաւորութիւններով, անոր շնորհիւ միայն ընդունելու շրջապատի բիւրազան ազդեցութիւնները: Ասով չենք մեղադրել անշուշտ մեծ թիւը այն միւսներուն, որոնք բանաստեղծութիւն գրելու արարքը չեն ազատագրած, իրենցը չեն ըրած, և կը գրեն որովհետեւ գրել գիտեն:

Սակայն ոչ ոքի համար զաւտնիք է որ իրական բանաստեղծութիւնը զուրա կը մնայ վսեմէն, բառէն ու կաղապարէն: Անիկա ինքնատիպ գրչաութիւն մըն է, երբեմն վեր' և շատ յաճախ դերձ միջավայրի տուեալ կաղապարներէն:

Զէքիճեան յետ-պատերազմեան գրող մըն է, տրտում ու խաղաղասէր հոգի մը իր խորքին մէջ. և եթէ աստղը, ծաղիկը, յուշն ու երազը իր սողերը իրենց ցուցատախտակ բրած կը բերեն մեզի, պատճառ այն է որ Զէքիճեան ևս յետ-պատերազմեան իր արուեստակիցներու նման, առօրեայէն ու կեանքէն փախուստի մէջ է, հակառակ անոնց կապուած ըլլալու իր արտաքին տուեալներուն և ժամանակին:

Բանաստեղծական տեղեւորութիւն մ'ունին իր սողերը, որոնք սակայն մտածումի և զգայնութեան պակասէն չէ որ աղպէս են. վասնզի տեղին աղ լինականներէն կ'երևին անգայտ բայց իրական ծուէնները իր մտապատկերներուն՝ որոնք կ'անցնին անշուշտ մեր նայուածքէն, յաջողած ուրիշի մը մէջ, ոսկի ամպերու կարաւանի մը նման՝ հեռաւոր լեռներու կատարներէն, բայց մի' փորձէք իրականութեան կանչել զանոնք, կրնաք խոցել նրբահիւս հէնքը անոնց շատ յաճախ ծիրանի ոտտայնին:

Տանելի և մաքուր է իր լեզուն, բառական յաջող պատկերներով. իր երեւակայութիւնն ու զգայնութիւնը թէև դիւրաբեկ՝ բայց ունին ջօշափելի ծուէններ, բանալ կարենալու չափ մարդկային էութեան անայց խորութիւնները, իր մըտածումները առհասարակ ունին շնչոտ և խորութիւն՝ ապրիլ ըստած երեւոյթին դէմ: Արդիական թեթեւութիւն մը և փայլ մը որ յատուկ է բոլոր յետ-պատերազմեան գրողներուն, կ'ընեն այս հատորը շնորհալի և լեցուն անուշութիւններով, զոր կ'արժէ յաճախ բանալ, երբ կեանքի մօտ թ ու տղեղ դէմքը մօռնալ ուղեւք, օրերու այն ցաւին մէջէն որ մեր կեանքն է:

Ամբողջական բանաստեղծ մը ողջունելու հաճոյքով կը սպասենք «Աստղերու Տակ» հատորի տիրոջ, որուն քով գրելու բացասական յատկութիւններէն աւելի զգալի են առաքինութիւններ:

Ե. Վ. Տ.

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԶԵՌՆԱՐԿ ՊԱՆԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Պաղեստինի Հայ գաղութը իր հայրենակցական եւ երիտասարդական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներով եւ բովանդակ ժողովուրդով, իր գեղեցիկ մասնակցութիւնը բերաւ «Հայրենիքի Օգնութեան Զեռնարկ» հանգանակութեան, հովանաւորուած ու ղեկավարուած Ս. Սթոուոյ կողմէն: Աւելի քան սրտառու էր այն միահամուռ փափաքը, զոր ունեցաւ Պաղեստինի հայութիւնը, դոյզն չափով օգնելու համաշխարհային երկրորդ այս մեծ պատերազմին մէջ իր սիրելի հայրենիքի սահմաններուն վրայ, խորհրդային մեծ միութեան կողքին իր գոյութեան կռիւր մղող իր արեւակից եղբայրներուն:

Երուսաղէմի, Շաֆայի, Հայֆայի, Սամանի եւ Գազայի մէջ զգացուած փափաքին վրայ տրուած հրահանգներուն համաձայն, կազմակերպուեցան հանդէսներ, կազմուեցան հանգանակիչ մասնախումբեր եւ սկսաւ բարի գործը, ու աւելի քան գոհացուցիչ եղաւ արդիւնքը, շուրջ 2700 ոսկի:

Իր հայրենիքէն հեռու բայց անոր կիզիչ կարօտով միշտ լեցուն օտար ջուրերու եզերք եւ սփիւռք մշուշներուն մէջ, Հայը հակառակ տարիներու ժանգին եւ իր հոգին վրդովող կարգերուն եւ իրադարձութիւններուն, չէ մոռցած իր հայրենիքը եւ մանաւանդ զայն շնչոտ ժողովուրդը, հայրենի անուշ ու արդար արեւին տակ, լեցուն եւ անընկճելի կորովով որ ապագայի հաւատքով կը ջանայ եւ կը նիւթէ այն՝ ինչ որ մեր եւ իրենց երազն էր երէկ եւ այսօր ու վաղը:

Հանգանակուած գումարը ի պահ կը մնայ Ս. Սթոուոյ գրամարկով մէջ, շուտով իր նպատակին ղրկուելու համար:

Նորին Ամեն. օրհնութիւնը բոլոր անոնց որոնք թէ բարոյական եւ թէ նիւթական իրենց կարելին չզլացան այս ազգօգուտ ձեռնարկին:

Թող ամենահաս Տէրը Իր հովանաւոր աջը անպակաս ընէ թէ՛ տուողներուն եւ թէ՛ ընդունողներուն վրայ:

ԵԹՈՎՊՈԼԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՐԻԻ ՎԻՃԱԿԸ

Սրբազան Պատրիարք Հօր եկած նամակէ մը, տեղւոյն Հոգեւոր Հովիւ Յովհ. Բնիկ. Կէլիէրեանէ, կը տեղեկանանք թէ այժմ Եթովպիան կը վայելէ խաղաղ շրջան մը, իր վէրքերը դարմանելու զբաղած: Տեղւոյն հայերու վիճակը շատ լաւ է, բոլորն ալ իրենց զբաղումները ունին, եւ ապրուստի դժուարութիւններ չունին: Շէն ու պայծառ են թէ Ս. Գէորգ եկեղեցին եւ թէ ազգային Գէորգօֆ երկսեռ վարժարանը, որոնք գոհացուցիչ չափով կը մատակարարուին ժողովուրդէն՝ հսկողութեան ներքեւ հոգաբարձութեան եւ հոգեւոր հովիւին:

ԳԵՐ. Տ. ՌՈՒԲԷՆ ԱՐԲԵՊՍ. ՄԱՆԱՍԵԱՆ ՄԵՐ ՄԷՋ

Իրաքի Հայոց նախկին Առաջնորդ Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպօ. Մանասեան Ս. Զատկի առթով ուխտաւորաբար Ս. Փաղաքս ժամանեց Եթովպիայի նախորդ Ուրբաթ ցերեկին: Գերաշնորհ Սրբազանին հետ ուխտի էին եկած նաեւ Պաղտատի հայ ազգայիններէն Տիկ. Սառա Թաղէոսեան, իր Սօֆի եւ Էլիմա դուստրերով միասին, Տիար Իսկէնտէր Ստեփան Մարգարեան, Տիկ. Ռէշիմէ՝ իր դուստրերով եւ իր փեսային՝ ձօն Դիւրջիի հետ, Տիար Մանուկ Թաղէոսեան, եւ իր մեծ եղբորդին՝ Տիար Արշակ Թաղէոսեան:

Գերաշնորհ Սրբազանը իր բարձր օժանդակութիւնը բերաւ տօնական այս օրերուն, նախագահելով եկեղեցական հանդիսութիւններուն, ի Ս. Յարութիւն նախագահեց Եթովպիայի Շաբաթ երեկոյեան «Հրաշափառ»ին, Եթովպիայի, Լուսաւորեայի եւ Ս. Զատկի հանդիսաւոր թափօրներուն: Ի Ս. Յակոբ՝ նախագահեց ու մասնակցեցաւ Դռնբացէքի, Ունիւռայի, Հսկումի գիշերցան, Ս. Թաղման, Ճրագալոյցի, Ս. Զատկի մեծ Անդաստանի արարողութիւններուն: Պատարագեց ու քարոզեց Ս. Զատկի առաւօտուն ի Ս. Յարութիւն եւ Զատկի Մեռելոցին՝ ի Ս. Յակոբ:

Միւս կողմէ, Սրբազան Հիւրը, Զատիկական այս շրջանին, կատարեց նաեւ փոխադարձ շնորհաւորութեան պաշտօնական ընդունելութիւնները եւ այցելութիւնները թէ՛ կառավարական, պետական բարձր պաշտօնականներուն, եւ թէ կրօնական միւս հասարակութեանց պատրիարքներուն, եպիսկոպոսներուն, մեծաւորներուն, առաջնորդներուն եւ եղբայրութիւններուն, ընկերակցութեամբ մաս մը վարդապետ հայերու:

Գերաշնորհ Սրբազանը իրեն հետ ուխտի եկած ազգայիններով միասին, այցելեց տակաւին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, ի Ռէմիէ:

Երկու շաբաթներու կարճ շրջան մը միայն ունեցանք Սրբազանը մեր մէջ: Բայց իր մարդամօտ քնաւորութեանը շնորհիւ ջերմ համակրութիւն մը գտաւ Միաբանութեան անդամներուն կողմէ: Կը յայտնենք մեր ուրախութիւնը՝ իր ներկայութեան, եւ մեր շնորհակալութիւնը՝ իր բերած օժանդակութեանը համար:

ՏՕՆԱԿԱՆՔ ԵՒ ԲԵՄԱԿԱՆՔ

✱ 13 Ապրիլ Գշ. — Հսկումին քարոզեց Տ. Եղիշէ Վրդ. «Մի՛ դատէք, զի մի՛ դատիցիք» բնաբանով. ցոյց տուաւ թէ այս խօսքը կը վերաբերի մարդուն ներքին դատաստանին, որ վերէ մարդկային մտածումէն: Աստուծոյ ներկայութեան՝ տեսութեան դատաստանն է միայն արդար: Մարդը երեւոյթներէն կը դատէ ու կը սխալի: Կեանքի ամէն երևոյթ, գործ, զգացում իր հակադրեցութիւնը ունի:

✱ 15 Ապրիլ Եշ. — Հսկումին քարոզեց Տ. Շաւարշ Վրդ. «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, որ կոտորէիր զմարգարէս» բնաբանով: Գոյց տուաւ թէ տառացի իմաստէն աւելի այլաբանօրէն պէտք է հասկնալ այս խօսքը, իբրեւ հոգեւոր եւ իմացական աշխարհներու անկում: Յիսուս կ'ողբայ այն ընկերութիւնները որոնք կ'անտեսեն Աստուծոյ պատգամը:

✱ 18 Ապրիլ Կիր. — Ծաղկազարդ. երէկ երեկոյ՝ ամբողջ Միաբանութիւնը, զլիսաւորութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Արք. Մանասեանի «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս, ուր, Հայկական Վերնատան մէջ կատարուեցան Կիրակմոյց ժամերգութիւնը եւ նախատօնակը: Այսօր, նոյն մասին մէջ, գիշերային ժամերգութեանն ու Ս. Պատարագի մատուցումէն վերջ, հանդիսաւոր թափօր կազմուեցաւ Ս. Գերեզմանին շուրջ, «արմաւենեօք եւ ձիթենեօք», հետեւակ ունենալով Դպտիներ եւ Ասորիներ:

Դռնբացէք. — Երեկոյին, Ս. Յակոբայ Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ խորհրդաւոր այս արարողութիւնը, նախագահութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպօ. ի ժամերգութեան ընթացքին քարոզեց Տ. Հայկազուն Վրդ. «Մերկ էի զգեցուցիք ինձ» բնաբանով: Մատնանշելով նպատակը այն հանգանակութեան որ սովորութիւն է դարձեր տարուան մէջ մէկ անգամ այս երեկոյին կատարել, ցոյց տուաւ թէ եկեղեցիկ առթիւ կը տրուի աւելի ծանր հարուածեալներու ձեռք երկարելու: Թոքախտներուն օժանդակելը առաւել ազնուագոյն արարք մըն է, որքան մերկեր հագուեցնելը:

✱ 20 Ապրիլ. Աւագ Եեփեաքի — Աւետմն Ս. Աստուածամոր. — Աստուածամօր Ս. Գերեզմանին վրայ մատուցուեցաւ Ս. Պատարագը, եւ Տ. Հմայեակ Վրդ. քարոզեց «Ահա կոյսն յղացի եւ ծնցի որդի» բնաբանով: Ներկայացուց Ս. Կոյսը

իրեն մարմնացումը անմեղություն, սրբություն, մայրություն, եւ ասոր համար իրիկ ծնածն ալ սուրբ է եւ անարատ: Մաղթեց որ հայ մայրը պահէ իր համբաւը զգաստութեան, մաքրութեան, որպէսզի ընտանիքներու միջոցաւ ազգն ալ ըլլայ կենսունակ եւ առողջ:

✳ 22 Ապրիլ. Աւագ Հինգշաբթի. — Առաւօտուն կատարուեցան Ապաւստոլաց տոնակցման կարգը, Ս. Պատարագի մատուցումը, իսկ յետ միջօրէին՝ նախագահութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպօ. ի Սեմիւայի կարգը՝ մեծ հանդիսութեամբ, ի ներկայութեան խուռն ուխտաւորութեան, տեղաբնակ ժողովուրդին եւ պետական բարձրատիման պաշտօնականներու: Երեկոյին՝ եկեղեցական յատուկ թափօրով ուխտաւորները առաջնորդուեցան մեր փրկչին առաջին բանտը՝ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին, ունէ՛կ երկրորդ բանտը՝ ուր ունինք Ս. Փրկչի մեղապատկան վանքը:

Գիշերը ետաւաման հսկումին քարոզեց Տ. Հայրիկ Վրդ. «Հայր անցո՛ղ զբաժակս զայս յինէն» բնարանով. Աստուածորդւոյն այս խնդրանքը ոչ մէկ կերպով վարանք մը կ'ենթադրէ իր կողմէ, ընդառաջելու համար իրեն վերապահուած չարաբանքները, Գերագոյն օրինակն է ան համակերպութեան: Ասոր համար է որ կ'աւելցնէ անմիջապէս, «Ոչ իմ կամաւ, այլ քոյդ ետցէ»:

✳ 24 Ապրիլ — Աւագ Շաբաթ. — Նախ քան Լուսաւորեայի արարողութիւնը, Առժամայ Աւագ Թարգման Տ. Գրիգոր Աբեղայ, Միաբանութեան մէկ մասին ընկերակցութեամբ եւ Ս. Յարութեան Տաճարի իսլամ զոնապաններուն հետ կը կատարէ պաշտօնական ձեւակերպութիւնները Տաճարին դռները բանալու: Ապա, Միաբանութիւնը, եկեղեցական վերաբերու հազած բազմութիւն մը երիտասարդներու եւ աղբիւր, թափօր կազմած հանդիսաւոր երթով կը մտնէ Տաճար: Միջօրէի ժամը 1ին, Ս. Գերեզմանին կնքումէն յետոյ հայ եւ յոյն երկու վարդապետներու ձեռքով, յոյները թափօրի կ'ելլեն Ս. Գերեզմանին շուրջ: Երբոր շրջանին, մեր լուսամանը՝ Լոգ. Տ. Մուշեղ Վրդ. Հայրապետեան, յունաց Ս. Պատրիարքին հետ Ս. Գերեզմանին կնիքը քակելով ներս կը մտնէ: Եւ հոն, միակ լուցեալ կանթեղէն իրենց մոմերը վառելով կը փոխանցեն լուսամտաւորներուն սպասող «լուսակիր»ներուն, որոնց իւրաքանչիւրը իր բաժնին մէջ կը հասցնէ իր թափօրի հանդիսապետին: Մեր պատշգամբ կը նայի ուղղակի Ս. Գերեզմանին: Վարկեան մը ժամանակի մէջ լոյսը ստանալով, թափօրապետ Սրբազանը, վերէն, կ'օրհնէ Գերեզմանին շուրջ խոնուած հաւատացեալ բազմութիւնը: Ապա, հայերը թափօր կազմած կը դառնան Ս. Գերեզմանին շուրջ, զլիսաւորութեամբ լուսահան Լոգ. Տ. Մուշեղ Վրդ. ի, եպիսկոպոսական խոյր ի գլուխն, աւետելով՝ «Բրիսոս յաբեաւ ի մեռելոց...»:

Նոյն հանդիսաւորութեամբ, թափօրով ու երգով վանք կը վերադառնան, Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարին մէջ մատուցանելու համար ձրագալոյցի Ս. Պատարագը:

✳ 25 Ապրիլ — Զատիկ. — Կէս գիշերէն քիչ յետոյ՝ Ս. Յարութեան Տաճարին մեր վերնաահան մէջ կը կատարուի Գիշերային ժամերգութիւնը, եւ Առաւօտեանին սկզբնաւորութեան, ամբողջ Միաբանութիւնը շուրջապագեցատ, մոմեղէններ ձեռին թափօր կը կազմեն Ս. Գերեզմանին շուրջ, շարունակելով ժամերգութեան կատարումը:

Ս. Պատարագը Ս. Գերեզմանին վրայ մատուց Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպօ. որ եւ քարոզեց Միջօրէին, . . . չէ՛՛ աստ այլ յարեաւ՝ բնարանով: Յոյց տուաւ թէ աշխարհ ունեցած է պատուութեան մէջ իր աշխարհակալները, բայց վաղանցուկ է եղած անոնց վառքը: Քրիստոսի աշակերտներու յաղթանակը անսուտ էր, որովհետեւ ճշմարտութեան խօսքը ունէին իրենց հետ, եւ ճշմարտութեան յաղթանակն էր որ կը քարոզէին:

Ս. Պատարագէն վերջ, հանդիսաւոր թափօրով, վանք վերադարձաւ Միաբանութիւնը, համբան երգելով յարութեան աւետիսը:

Երեկոյին, Ս. Յակոբայ վանքի մեծ բակին մէջ տեղի ունեցաւ աւանդական մեծահանդէս Անդառաքով, զլիսաւորութեամբ Գեր. Տ. Ռուբէն Արք. ի եւ խուռն բազմութեան՝ բակն ու շրջակայ տանիքները լեցնող:

✳ 26 Ապրիլ Բշ. Մեռելոց. — Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ հանդիսաւորապէս Ս. Պատարագը մատուց Գեր. Տ. Ռուբէն Արքեպօ. որ եւ քարոզեց հակադրելով մեր Տիրոջ Ս. Գերեզմանին վառքը, ապականութեանը հետ ժողովուրդներու բարոյական եւ ընկերային կեանքերու գերեզմանին: Այսօրուան համար ալ մատնանշեց անհրաժեշտութիւնը յարուցելու Աստուածորդի զաղափարին, վերանորոգելու համար կեանքը քրիստոնեայ ժողովուրդներու: Ս. Պատարագի աւարտումին, սրբազան մատուցներով, մոմեղէններով փառաւոր թափօր մը կազմուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ուխտաւոր ժողովուրդը այսպէսով վերջին անգամ մը եւս կը ստանար բոլոր օրհնութիւնները Ս. Քաղաքիս:

✳ 2 Մայիս — Նոր Կիրակի (Կրկնազատիկ). — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Փրկչի. քարոզեց Տ. Շաւարշ Վրդ. «Յիսուս Քրիստոս խափանեաց զմահ» բնարանով: Յոյց տուաւ անողք ու տիեզերական օրէնքը մահուան, բայց հեթանոսներուն համար միայն սարսափ է անիկա: Քրիստոնեայ ժողովուրդներ չեն վախար մահէն, վասնզի Քրիստոսի յարութիւնը երաշխիք մըն է իրենց քաջութեան եւ անմահութեան:

Ս. Պատարագէն վերջ Լոգոհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Ս. Փրկչի Ազգ. Գերեզմանատան Արարայի նահատակներու յիշատակին կանգնուած կոթողին շուրջ, խօսեցաւ Տ. Հմայեակ Վրդ. սրտառու խօսքերով ոգեկոչուած ընկոյծ հայ հոգիի հերոսութեան, հայ ժողովուրդի նուիրումին, անձնաւորացութեան, ազատասիրութեան ոգիին, որուն վերջին էջը գրուած է արիւնովը նախորդ հայ սերունդի նահատակներուն:

※ 9 Մայիս — Կանաչ Կիւսկի (Աւստրալիական) — Ի Ս. Յարութիւն, Քրիստոսի Ս. Դերեզմանին վրայ Ս. Պատարագը մատուցեց և քարոզեց Տ. Կիւրեղ Ծ. Վրդ. ներկայացնելով օրուան խորհուրդը, որ տիեզերականութեան զաղափարն է քրիստոնէական եկեղեցիին: Մէկ է Քրիստոսի եկեղեցին, և ներկայ զօրու քրիստոնէաներուն կը մնայ իրականացնել այս իրողութիւնը իրենց ընկերային կեանքին մէջ:

※ 16 Մայիս — Կարմիր Կիւսկի. — Ի Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին քարոզեց Տ. Գէորգ Վրդ. «Աստուած ամբարտաւանից նակատակ կայ, տայ շնորհս խոնարհաց» ընթանով: Յոյց տուաւ Աստուծոյ պաշտպանութիւնը հեղբուն, մանուկներուն: Անոնք սէր ունին իրենց կեանքին, իրենց գործին, իրենց նմաններուն հանդէպ, Ամբարտաւանները չունին այդ սէրը, և Աստուած չի կրնար անոնց հետ ըլլալ:

※ 23 Մայիս Կիր. Տօն երեսման Սրբոյ Խաչի. — Ի Ս. Յակոբ քարոզեց Տ. Նորայր Վրդ., այսօրուան տօնին մէջ մատնանշելով խորհուրդը փառաւոր խաչին: Խաչին փառքը միաբերուն մէջ յերկրուած ցնորք մը չէ: Շատերէ զգացուած և շատերու կողմէ տեսնուած իրողութիւն մըն է: Եւ պատմական իրականութիւնը կուգայ հաստատել զայն:

※ 30 Մայիս Կիր. — Ի Ս. Յարութիւն քարոզեց Տ. Հայկազուն Վրդ. «Լաւ է տալն քան զանուշն» ընթանով: Գոյց տուաւ թէ ստեղծագործութեան արարքէն սկսեալ տալը յատկանշական երևոյթն է եղած պատմութեան բոլոր դարերու մեծ հոգիներուն: Անոնք եղած են բաւորանուէր անձնազոհներ, տուողներ: Տալը կ'աղնուացնէ, կ'երջանկացնէ մարդուն հոգին:

※ 3 Յունիս Եշ. Համբարձում. — Երէկ կէսօրէ յետոյ, մաս մը աշակերտներ և վարդապետ հայրեր Զիթենեաց լեռը բարձրացան հոն պաշտելու համար Երեկոյեան Ժամերգութիւնը, Նախատօնակը, Հսկումի կարգը և Կիրակի առաւօտեան Ժամերգութիւնը: Այսօր, ամբողջ Միաբանութիւնը Համբարձման լեռը ելաւ, որ հանդիսաւոր մուտքէն յետոյ՝ ի ներկայութեան հայ և միւս քրիստոնէայ ազգերու խումբն բաղմութեան, Տ. Սուրբէն Վրդ. եպիսկոպոսական խոյր ի գլուխն, մատուց Ս. Պատարագը: Քարոզեց Տ. Պարգե Վրդ. «Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչև ի կատարած աշխարհի» ընթանով: Բաւ թէ Յարութեան աւելի Յիսուսի Համբարձումն է որ կը կազմէ Անոր փառքը: Միութարիչը պիտի շարունակէ Աստուծոյ Որդիին գործը եկեղեցւոյ կեանքին մէջ, իրականացնելով Անոր խոստումը իրենց հետ ըլլալու «մինչև ի կատարած աշխարհի»:

※ 6 Յուն. Կիր. Երկրորդ Ծաղկաւարդ. — Ի Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին պաշտուեցան՝ երէկ երեկոյ Նախատօնակը, այսօր՝ Ժամերգութիւնը և Ս. Պատարագը: Քարոզեց Տ. Սերովբէ Վրդ.: Օրուան աւանդութիւնը նկատի առնելով ըսաւ,

եկեղեցւոյ հայրապետները անով յաւերժացնել ուղած են այն զաղափարը թէ ուրիշ աշխարհ մը կայ աւելի իրական, աւելի բարձր: Աստուծոյ զգացումով, կրօնքի զաղափարով ուղած են ուղտիկ մեր աշխարհը, որ միայնակ ոչինչ պիտի արժէր:

※ 13 Յունիս Կիր. Հոգեգալուստ. — Երէկ երեկոյ ի Ս. Փրկիչ հանդիսաւոր մուտքէն յետոյ կատարուած էր Ժամերգութիւն և Նախատօնակը: Այսօր, նոյն եկեղեցիին մէջ Ս. Պատարագը մատուց Տ. Կիւրեղ Ծ. Վրդ., եպիսկոպոսական խոյր ի գլուխ, և քարոզեց Ս. Հոգիի ներգործութեան մասին եկեղեցւոյ կեանքին մէջ: Ս. Հոգին զօրութիւնն է կեանքին, և եկեղեցւոյ ամէն մէկ անհատ ինքզինք ընակարան պէտք է ընէ այդ Հոգիին, որպէսզի իր կեանքը անով զօրանայ: — Երեկոյին, Ս. Փրկիչ վանուց կից ազգային գերեզմանատան մէջ կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն:

※ 20 Յունիս Կիր. — Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, ուր ըստ աւուր պատշաճի քարոզ մը խօսեցաւ Տ. Կիւրեղ Ծ. Վրդ.:

※ 27 Յունիս Կիր. Տօն Կարաւիկէ եկեղեցւոյ Սրբոյ Էջմիածնի. — Երէկ երեկոյ, Ի Ս. Յակոբ, Կիրակմտից արարողութեանէն յետոյ կատարուեցաւ Նախատօնակը: — Այսօր մատուցուեցաւ Ս. Պատարագը, և քարոզեց Տ. Հայկազուն Վրդ. «Եկայք շինեցուք սուրբ զխորանն լուսոյ» ընթանով: Ներկայացուց Հայաստան աշխարհի վիճակը նախ քան Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ՝ քաղաքական, կրօնական և ընկերային իր կեանքերուն մէջ: Մատնանշեց մեծութիւնը Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի կատարած դերին, հիմը դրած ըլլալուն համար հայ կաթողիկէին: Հայ հոգիին ծընընդավայրը, բերդն է Հայ եկեղեցին:

※ 4 Յուլիս Կիր. — Ի Ս. Յակոբ քարոզեց Տ. Կիւրեղ Ծ. Վրդ. «Ասեմ ձեզ զի մեծ քան զտաճարն է աստ» ընթանով: Յոյց տուաւ սխալ ըմբռնումը օրէնքին՝ փարիսեցիներուն կողմէ: Մոլեռանդութիւնը սպաննած էր անոնց մէջ օրէնքի ոգին: Յիսուս ատոր դատապարտութիւնը բերաւ:

※ 11 Յուլիս Կիր. — Ի Ս. Յարութիւն քարոզեց Տ. Յուսիկ Վրդ. «Առաւօտ լուսոյ, արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեալ» ընթանով: Գոյց տուաւ լոյսին ըմբռնումը զանազան կրօնքներու մէջ, թաւարը մեղք և մահ կը բերէ: Լոյսին յաղթանակը յաղթանակն է քաղաքակրթութեան, կեանքին, Աստուածային արդարութեան:

※ 15 Յուլիս Եշ. — Տօն Սրբոց Թարգմանաց Վարդապետաց մեքոց Սահակայ Եւ Մեսրոպայ. — Երէկ երեկոյ Նախատօնակը, այսօր՝ Ժամերգութիւն և Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, վանքի հանդիսաւորութեամբ: Ս. Պատարագը մատուց Ս. Թարգմանաց Վարժաբանի Հոգեշնորհ Տեսուչ Տ. Սերովբէ Վրդ. Մանուկեան, որ և քարոզեց ցոյց տալով ուղղութիւնը որով մտքի երկու

հակաները դործեցին և նուիրուեցան իրենց գործին: Ատրիա արհամարհելն էր ֆիզիքական ուժերով ձեռք բերուած յաղթանակները, և դառնալն էր «անեղին իմաստը» տարածելու գաղափարին՝ ձողովուրդին կեանքին մէջ, եւ Հայ Գիրը, Հայ Աստուածաշունչին թարգմանութիւնը, Հայ Դպրոցը, բխումն են այս նպատակին:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

✱ 26 Ապրիլ, Բ. օր Ս. Զատիկի. — Հետեւեալ անձնաւորութիւնները այցելեցին պատրիարքարան, ի շնորհաւորութիւն Ս. Զատիկի տօնին առթիւ:

Երուսաղէմի Նահանգային Կառավարիչ Վսեմ. Պէլլի, ընկերակցութեամբ Կառավարչատանց աւագ քարտուղարներու, — Վսեմ. Բարձր Գեմիտէրի անձնական թիկնապահը, և Ռուհի Պէյ Ապտէլհատի, — Երուսաղէմի Անկիւքան Եպիսկոպոսարանի Աւագ-Սարկաւագ Սթիֆըրտ և Կանոնիկոս Հայր Պրիմէն, — Ռուս Եկեղեցւոյ վերատեսուչ Գեր. Արչիմանտրիտ Անթանիօ — Ղպոսց փոխանորդը, — Ասորոց Գեր. Տ. Ֆիլոքսինոս Եպիսկոպոսը և Հապէշաց Մեծաւորը, — Հայ Կաթողիկոս, Յոյն Կաթողիկոս փոխանորդները:

✱ 30 Ապրիլ Ուրբաթ. — Լատինաց Ամեն. Ս. Պատրիարքը, իր հետևորդներով, փոխադարձ շնորհաւորական այցելութեան եկաւ ի պատրիարքարան:

Զ Օ Ր Ա Հ Ա Ն Գ Է Ս

Յունիս 14ին, Երկաշարթի կէսօրէն առաջ ժամը 11.20ին տեղի ունեցաւ Դաշնակից ուժերու միացեալ զօրքերու հանդիսաւոր անցք մը, քաղաքիս զլխաւոր հաստատութիւններէն Կ. Մ. Շ. Ա. ի զիմաց, Ամբողջ պողոտան օրեր առաջ դրօշազարդուած էր դաշնակից ազգերու դրօշակներով: Երուսաղէմի Նահանգային Վսեմ. Կառավարիչի զլխաւորութեամբ հանդիսատես եղան, պաշտօնապէս, քաղաքիս կրօնական հաստատութեանց ներկայացուցիչները և քարձրատիճան անձնաւորութիւններ: Պատրիարքարանիս կողմէ ներկայ գտնուեցաւ Հոգ. Տ. Դէսոյզ Վրդ. ձմաւղեան: Կարգով, 31 զանազան տեսակի զօրաբաժիններ կը մասնակցէին անցքին — հեծելաւորներու, ձիաւորներու, զրահաւոր ինքնաշարժերու, օդանաւորներու, նաւաստիներու և այլն: Իւրաքանչիւր զօրաբաժին իր ազգային տարազով, Անցան՝ հետիոտն կամ հեծեալ, Պաղեստինի, Բրիտանական և Սիւրիական Նահանգներու Զինուորական Հեծելաւորները, Արաբ Լէզէոնականներ, Յոյն, Բուլղարացի, Եւրոպական, Սկովական, Հնդկական, Ափրիկեան, և այլն զօրաբաժիններ, Կ. Մ. Շ. Ա. ի առջև զօրանալէսը աւարտեցաւ ժամը 12ին:

ՏՕՔԹ. Ն. ԵԱՂԼԵԱՆ
1889-1943

Մայիս 22ին, սրտի հիւանդութենէն իր յաւիտենական հանգիստը մտաւ Ս. Աթոռոյս ամենուն սիրելի բժիշկ Տօքթ. Ն. Եաղլեան, հիւանդութեան ճիրաններէն երկար տառապելէ վերջ, որ թէեւ դանդաղ բայց տակաւ առ տակաւ մաշեց զինքը, հակառակ բաղդատմամբ իր քիչ տարիքին եւ տոկուն կազմին:

Տօքթ. Ն. Եաղլեան ծնած է 1889ին Կարսպազար: Իր բժշկական ուսումը ըրած է նախ Դամասկոս, ապա Կ. Պոլսոյ բժշկական համալսարանը, ուրկէ առած՝ իր վրկայականը 1913ին: Մեծ պատերազմի ամբողջ տեւողութեան իբրեւ զինուորական բժիշկ ծառայած է թրքական բանակին մէջ. նախ բժշկապետ Կ. Պոլսոյ պետական հիւանդանոցին, յետոյ եղած է Վան, Պիթիւս, Սղերտ, Միջագետք, ու պատերազմի վերջաւորութեան՝ գերի ինկած անգլիացիներուն: Ծանր ու տաժանագին եղած են իրեն համար այս կարճ՝ բայց մութ տարիները, իրենց անբակտելի կնիքը դնելու չափ ինչպէս իր հոգիին՝ նոյնպէս եւ իր ֆիզիք կազմին վրայ:

1920-էն սկսեալ իր ծառայութիւններու եւ գործունէութեան դաշտը կ'ըլլայ Երուսաղէմ. ուր կազմեց իր ընտանեկան բոյնը հայր ըլլալով հինգ ուսումնատենչ եւ անուշիկ զաւակներու եւ պատուական կողակցի մը, որ Տօթթորը լրացնող պահապան հրեշտակը եղաւ, ինչպէս իր կենդանութեան նոյնպէս իր մահէն վերջ:

1922ին բժիշկ է Երուսաղէմի Արարատեան որբանոցին մէջ, մինչեւ 1925: Նոյն ատեն անձնական բժիշկը Հոգեւոյս Դուրեան Արքազան Պատրիարքին: Իսկ 1936էն սկսեալ վանուցս բժիշկ Տօթթ. Վ. Պասքալ, գործէ քաշուելուն առիթով, իրեն կը փոխանցէ Ս. Աթոռոյ եւ Ժառ. Վարժ.ի բժշկական իր սպասարկութիւնները: Մինչեւ իր մահը Տօթթ. Եաղեան կատարեց խղճմտութեամբ իր պարտականութիւնը, Հոգեւոյս Տ. Թորգոմ Արքազանի ինչպէս նաեւ Նորին Ամեն. Տ. Մեսրոպ Արքազանի անձնական բժշկի ալ հանգամանքներով: Եւ կը վայելէր հանգուցեալ երկու պատրիարքներու ալ մօտիկ բարեկամութիւնը:

Թաղման կարգը կատարուեցաւ Մայիս 23ին իրիկուան ժամը 4ին Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարին մէջ, հանդիսագետութեամբ Լուսարարապետ Դեր. Տ. Կիրեղ Ծ. Վրդ. Իսրայէլեանի: Ներկայ էր ամբողջ Միաբանութիւնը իր կազմով, եւ ժողովուրդի հեծ բազմութիւն մը, որ եկած էր գուրգուրանքով շրջապատելու սիրելի Տօթթորին դագաղը եւ զայն առաջնորդելու իր հանգիստին:

Սրտառուչ պարագայ մըն էր հանգուցեալի տղուն իր հօր ի հող մահու դրուելէն երկու վայրկեան վերջ Պէյրութէն հասնիլը: Յուզումէն բարացած յուզարկաւորներուն ընդմէջէն Պ. Արամ Եաղեան իջաւ իր հօր գերեզմանը, մէկդի ընելով բարակ խաւը հողին, եւ տուաւ հրաժեշտի համբոյրը իրմէն յաւէրժ բաժնուող իր սիրելի հօր, որ, ինչ յոյսերով եւ սիրով կը սպասէր իր զաւակի աւարտելուն: Յուզարկաւորներուն արցունքը աննկարագրելի էր այս սրտամկիկ եւ թատերական տեսարանին առջեւ:

Դամբանական խօսեցաւ Հոգ. Տ. Եղիշէ Վրդ. Տէրտէրեան, վեր առնելով հանգուցեալի արժանիքները եւ ազգային վաստակաւորի հանգամանքը, ու դրուատելով Ս. Աթոռոյ հաւատարիմ ու ժրաջան պաշտօնեայի յիշատակը: Մարմինը ամփոփուեցաւ Ս. Փրկչի ազգային գերեզմանատան մէջ:

Այս առիթով Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իրենց ամէնէն քաղցր սիրոյն մէջ խոցուած հանգուցեալի ազնիւ տիկնոջ եւ զաւակներուն, հայցելով Ս. Հոգւոյ մխիթարութիւնը սիրեցեալ Տօթթ. Եաղեանի բոլոր պարագաներուն:

Հանգիստ իր հոգիին:

